

**Методичні вказівки
до самостійної та індивідуальної роботи
з дисципліни «Педагогіка, психологія
та методика викладання у вищій школі»
для здобувачів освітнього ступеня «Магістр»
усіх спеціальностей**

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

**Методичні вказівки
до самостійної та індивідуальної роботи
з дисципліни «Педагогіка, психологія
та методика викладання у вищій школі»
для здобувачів освітнього ступеня «Магістр»
усіх спеціальностей**

Вінниця
ВНТУ
2019

Рекомендовано до друку Методичною радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 4 від 20.12.2018 р.)

Рецензенти:

В. І. Ключко, доктор педагогічних наук, професор

А. Б. Пономаренко, кандидат історичних наук, доцент

Методичні вказівки до самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» для здобувачів освітнього ступеня «Магістр» усіх спеціальностей / Уклад. М. Д. Прищак. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – 56 с.

Методичні вказівки призначено для використання в процесі самостійної та індивідуальної роботи магістрантів, підготовці до практичних занять.

Методичні вказівки розроблено відповідно до програми дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» для здобувачів освітнього ступеня «Магістр» усіх спеціальностей.

Навчальне видання

Методичні вказівки до самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» для здобувачів освітнього ступеня «Магістр» усіх спеціальностей

Укладач: *Микола Дем'янович Прищак*

Оформлення рукопису *М. Прищак*

Редактор *О. Ткачук*

Оригінал-макет виготовив *О. Ткачук*

Підписано до друку 13.03.2019. Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 3,36.
Наклад 40 (1-й запуск 1–21) пр. Зам. № 2019-038.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
інформаційний редакційно-видавничий центр.
ВНТУ, ГНК, к. 114. Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, 21021. Тел. (0432) 65-18-06.
press.vntu.edu.ua; *E-mail*: kivc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Зміст

1 Мета, завдання та структура навчальної дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»	4
2 Програма курсу	7
3 Модульно-рейтингова система навчального курсу	10
4 Методичні вказівки до опанування теоретичного курсу дисципліни	11
5 Творчі завдання.....	37
6 Методичні рекомендації до підготовки науково-навчального проекту	39
7 Методичні рекомендації до підготовки навчально-методичного проекту	44
8 Запитання для самоперевірки	46
9 Тестові завдання для самоконтролю	50
Список основної літератури.....	54

1 МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

Трансформація системи вищої освіти, відповідно до сучасної парадигми освіти, процес європейської інтеграції вищої освіти вимагають якісних змін у підготовці викладачів вищої школи, зокрема, викладачів технічних ЗВО, що не мають педагогічної освіти і які в майбутньому поновлять викладацький корпус закладів вищої освіти.

Цьому сприяє вивчення магістрантами технічних закладів вищої освіти педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі як важливої умови формування загальної та педагогічної культури викладача закладу вищої освіти, оскільки вона озброює знаннями про процеси розвитку теорії та практики навчання і виховання студентів, сприяє становленню світогляду, педагогічного професіоналізму.

Дисципліна «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» викладається всім магістрантам технічного університету. Передбачається, що якась кількість із них після закінчення вишу обере фах викладача вищого навчального закладу.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» є психологічні, педагогічні та методичні виміри викладання у вищій школі.

При складанні програми дисципліни враховувалось, що магістранти вивчали курс «Основи психології та педагогіки» чи «Психологія», «Філософія», «Соціологія».

Метою курсу є поглиблення знань магістрантів з психології, набуття знань з педагогіки вищої школи та формування уявлень про стан та перспективи вузівської освіти, формування психолого-педагогічної культури майбутніх викладачів.

Завдання курсу полягає в сприянні набуттю магістрантом як фахівцем, який не має педагогічної освіти, психологічних та педагогічних знань, навичок та умінь, що покликані допомогти формуванню другої професії – викладача вищого навчального закладу.

Для цього необхідно:

- ознайомлення з основними напрямками розвитку психологічної та педагогічної науки;
- оволодіти понятійним апаратом педагогіки та психології;
- познайомитися з сучасними теоретичними та практичними досягненнями педагогіки та психології і можливостями їхнього використання в навчально-виховному процесі у ЗВО;
- навчитися застосувати теоретичні знання, аналізувати та вирішувати проблемні та конфліктні ситуації в навчально-виховному процесі;
- намагатись реалізувати в своїй діяльності педагогічну творчість;

- використовувати в педагогічній діяльності нову парадигму вищої освіти – суб'єкт – суб'єктний підхід, діалогічний стиль спілкування, добре володіти теорією та практикою інтерактивного спілкування;
- володіти саморефлексією з метою визначення основних напрямків формування себе як особистості та як викладача вищого закладу освіти.

Розвиток на основі отриманих знань творчого мислення, уміння грамотно аналізувати та успішно здійснювати навчальний процес у вищій школі дозволить сформувати викладача ЗВО – професіонала, що успішно здійснює процес навчання та виховання майбутніх фахівців у закладі вищої освіти.

Ключовим елементом розвитку суб'єктності людини є самостійність. Важливим чинником розвитку самостійності особистості є посилення ролі самостійної навчальної роботи студентів. Це пов'язано з вимогами до сучасного фахівця з вищою освітою, необхідністю займатися самоосвітою впродовж усього професійного життя.

Саме на реалізацію завдань розвитку самостійності студента направлені розроблені методичні вказівки. Вони допоможуть студенту в його самостійному та індивідуальному оволодінні змістом навчальної дисципліни.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин, 3,0 кредити ECTS. Програма дисципліни складається з 2 навчальних модулів.

Структура дисципліни. Розгляд питання педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі потребує попереднього визначення теоретико-методологічних основ курсу «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» (теоретичний модуль 1).

Методологічні засади курсу «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі» розкриваються у темі № 1 «Філософсько-методологічні засади розвитку освіти», темі № 2 «Методологічна роль сучасних підходів в освіті, темі № 3 «Історія, сучасний стан та перспективи розвитку вищої освіти України» та темі № 4 «Предмет та завдання дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі».

Практична ефективність методики (технології) викладання у вищій школі визначається психологічними та загальними педагогічними чинниками, які будуть покладені в основу методики викладання. Це питання розглядається в процесі вивчення тем теоретичного модуля 2 «Педагогіка та психологія вищої школи».

У темі № 5 «Вища школа як педагогічна система» акцентується увага на необхідності системного підходу до розгляду, аналізу освіти (вищої освіти).

Основою педагогічного процесу як педагогічної комунікації (взаємодії) є комунікація (взаємодія) викладача та студента. Тому психологічні та педагогічні основи вищої освіти (вищої школи) розглядаються через аналіз суб'єктів педагогічної комунікації (взаємодії) (тема № 6 «Психологічна характеристика студентського віку» та тема № 7 «Психологічні основи педагогічної діяльності викладача вищої школи»).

Загальний психологічний та педагогічний аналіз суті та змісту

педагогічної комунікації (взаємодії) викладачів та студентів розглядається у темі № 8 «Педагогічна комунікація основа педагогічного процесу у вищій школі».

Засвоєння студентами навчального матеріалу модуля № 2 «Педагогіка та психологія вищої освіти» є важливою умовою вивчення студентами навчального матеріалу теоретичного модуля № 3 «Дидактичні та методичні основи викладання у вищій школі».

У теоретичному модулі № 3 розглядається питання дидактичних та методичних (технологічних) основ викладання у вищій школі.

Тема № 9 «Дидактика вищої школи. Теоретичні засади організації навчального процесу» присвячена питанням методологічних основ сучасної дидактики та проблемі структури і особливостей навчального процесу у вищій школі.

Методологічною основою розгляду питання методики викладання у вищій школі є «педагогічна комунікація (взаємодія)» у системі «студент – педагогічне (навчальне) середовище» як основа педагогічного (навчального) процесу, результатом якого має бути ефективна комунікація (взаємодія) у системі «студент – зміст навчання».

Педагогічна комунікація (взаємодія) у системі (студент – педагогічне (навчальне) середовище) у навчальному процесі актуалізується в процес «учіння – викладання». Тому подальший зміст і структура дисципліни зумовлені аналізом системи (процесу) «учіння – викладання».

Питання суті та змісту явища та поняття «учіння» розглядається в темі № 10 «Психолого-педагогічний аналіз учіння студентів».

Питання суті та змісту явища й поняття «викладання» або «навчіння» розглядається в темах № 11 – 14. Зокрема, загальний аналіз суті та змісту методики викладання у вищій школі та аналіз методів, засобів та форм навчального процесу» викладено в темі № 11 «Методика викладання у вищій школі. Методи, засоби та форми навчального процесу». Технології навчання розглядаються в темі № 12 «Технології навчання» та темі № 13 «Активні та інтерактивні методи (технології) навчання».

Роль викладача як учасника педагогічної взаємодії в процесі навчіння студентів та в педагогічному процесі загалом є визначальною. Тому важливим завданням методики викладання у вищій школі є вивчення магістрантами питання методики підготовки та проведення занять, яке розглядається в темі № 14 «Підготовка та проведення викладачем занять».

2 ПРОГРАМА КУРСУ

Модуль 1. Теоретико-методологічні засади педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі. Педагогіка та психологія вищої школи

Тема 1 Філософсько-методологічні засади розвитку освіти

Взаємодія (комунікація) як онтологічна, аксіологічна та телеологічна основи буття людини й освіти. Роль взаємодії в житті людини. Критерії взаємодії та мета освіти.

Гене́за філософських парадигм освіти. Філософія та освіта. Філософія освіти XXI століття. Філософія вищої освіти XXI століття. Класична (традиційна) парадигма освіти. Становлення неklasичної парадигми освіти. Постнеklasична (сучасна) парадигма освіти.

Методологічна роль поняття комунікації (взаємодії) в розвитку сучасної парадигми освіти.

Тема 2 Методологічна роль сучасних підходів в освіті

Підходи в освіті.

Особистісно-орієнтовний підхід в освіті.

Компетентнісний підхід в освіті.

Комунікативний підхід в освіті.

Системний підхід в освіті.

Тема 3 Історія, сучасний стан та перспективи розвитку вищої освіти України

Витоки та становлення вищої освіти України. Витоки та зародження зарубіжної вищої освіти. Зародження та розвиток вищої школи в Україні.

Розвиток вищої освіти в розвинених країнах світу.

Криза вищої освіти. Криза вищої освіти в Україні. Реформування вищої освіти України.

Процес входження української вищої школи в європейський освітній простір. Болонський процес. Україна та Болонський процес.

Тема 4 Предмет та завдання дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»

Особливості предмету та завдання педагогіки вищої школи.

Психолого-методологічні засади педагогіки вищої школи.

Методика викладання у вищій школі.

Предмет та завдання навчального курсу «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі».

Тема 5 Вища школа як педагогічна система

Системний характер освіти.

Мета та зміст освіти у вищій школі. Зміст та стандарти вищої освіти.

Педагогічний процес у вищій школі.

Виховна діяльність у закладі вищої освіти.

Науково-дослідна робота студентів.

Тема 6 Психологічна характеристика студентського віку

Загальна характеристика студентства. Студент як ключовий елемент педагогічного процесу. Самовизначення як основне новоутворення студентського віку. Становлення інтелектуальної та особистісної зрілості. Суперечливості та кризи студентського віку.

Типологічні особливості сучасних студентів.

Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою.

Тема 7 Психологічні основи педагогічної діяльності викладача вищої школи

Професіоналізм та педагогічна майстерність викладача. Педагогічна діяльність викладача. Професійні аспекти діяльності викладача. Особистісні аспекти професіоналізму діяльності викладача. Педагогічна майстерність викладача. Педагогічна культура викладача.

Імідж та авторитет викладача.

Типології викладачів.

Тема 8 Педагогічна комунікація як основа педагогічного процесу у вищій школі

Педагогічна комунікація. Означення педагогічної комунікації. Педагогічна позиція викладача. Педагогічне спілкування як форма педагогічної комунікації.

Протиріччя в педагогічній комунікації викладача і студентів.

Діалогічна комунікація (спілкування) як умова ефективної педагогічної комунікації викладача і студентів.

Комунікативна компетентність викладача.

Психолого-педагогічний аналіз конфліктів. Конфлікти як форма суспільного буття (форма комунікації). Означення та причини педагогічних конфліктів. Управління та вирішення міжособистісних педагогічних конфліктів.

Модуль 2. Дидактичні та методичні основи викладання у вищій школі

Тема 9 Дидактика вищої школи. Теоретичні засади організації навчального процесу

Основи сучасної дидактики вищої школи. Означення та завдання дидактики. Дидактична система. Навчальний процес у вищій школі.

Закони та закономірності навчання. Принципи навчання.

Мета та цілі навчання у вищій школі. Зміст навчання.

Тема 10 Психолого-педагогічний аналіз учіння студентів

Студент як суб'єкт навчально-професійної діяльності.

Суб'єктність студента як психологічна основа його готовності до учіння.

Розвиток особистісних установок (самостійність, активність, творчість, мотиваційність, інноваційність) як ключових властивостей суб'єктності студента. Самостійність як основа навчально-пізнавальної діяльності студентів. Розвиток активності та творчого потенціалу майбутніх фахівців. Роль мотивації в навчально-професійній діяльності студента. Розвиток інноваційної культури студента.

Передумови успішності студентів у навчально-професійній діяльності. Фактори успішності студентів у вищій школі. Адаптація студентів до умов закладу вищої освіти.

Тема 11 Методика викладання у вищій школі. Методи, засоби та форми навчального процесу

Методика викладання у вищій школі. Проблеми методики викладання у вищій школі. Вміння та навички. Знання та вміння.

Методи навчання. Засоби навчання.

Форми організації освітнього (навчального) процесу.

Тема 12 Технології навчання

Методика і технологія навчання.

Класифікація технологій навчання.

Інноваційні технології навчання. Поняття педагогічної інновації. Традиційне та інноваційне навчання.

Види інноваційних технологій навчання. Кредитно-модульна і модульно-рейтингова технології навчання. Інформаційні технології навчання. Технології дистанційного навчання. Технології проблемного навчання.

Тема 13 Активні та інтерактивні методи (технології) навчання

Означення активних та інтерактивних методів (технологій) навчання. Види активних та інтерактивних методів (технологій) навчання.

Ігрові методи (технології) навчання. Означення ігрових методів (технологій) навчання. Приклади дидактичних та ділових ігор.

Тема 14 Підготовка та проведення викладачем занять

Особливості організації і проведення лекційного заняття. Завдання лекційного викладання, його переваги та недоліки. Технологія і техніка підготовки лекції у вищій школі. Дидактичні та методичні вимоги до академічної лекції. Психолого-педагогічні вимоги до проведення лекції у вищій школі.

Організація і методика проведення практичних (семінарських) занять. Особливості технології та техніки організації та проведення практичних (семінарських) занять.

3 МОДУЛЬНО-РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Оцінювання досягнень студентів (магістрантів) відбувається на основі «Положення про рейтингову систему оцінювання студентів у Вінницькому національному технічному університеті». На основі положення розроблено модульно-рейтингову систему дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі», відповідні показники, норми, критерії якої викладено в таблицях 1, 2, 3, 4.

Таблиця 1– Кількість і зміст модулів

Модуль	Кредити	Лекції (год.)	Практичні заняття (семінари) (год.)	Індивідуальні творчі завдання	Колоквіуми
I	1,5	9	9	1	1
II	1,5	9	9	1	1
Семестр	3	18	18	2	2

Таблиця 2 – Оцінювання знань, умінь та навичок студентів з окремих видів роботи та загалом по модулях (у балах)

Модуль	Колоквіум	Творчі завдання	Практичні заняття	Бали
I	20	5	25	50
II	20	5	25	50
Семестр	40	10	50	100

Таблиця 3 – Зміст колоквіумів

Модуль	Зміст колоквіумів
I кол.	Компетентнісний + контр. робота (тести)
II кол.	Знанієвий (тести)

Таблиця 4 – Зміст завдань та оцінювання 1 (компетентнісного) колоквіуму

1 варіант	2 варіант
<ul style="list-style-type: none"> • Навчально-науковий (індивідуальний) проект (тези) навчально-наукового дослідження. (розділ 6) – 15 балів. + • Контрольна робота – 5 балів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Навчально-методичний (індивідуальний) проект (матеріали у вигляді реферату для представлення на практичному занятті + електронна презентація теми) (розділ 7) – 15 балів. + • Контрольна робота – 5 балів.

4 МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ОПАНУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО КУРСУ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст курсу

Навчальний модуль 1

Теоретичний модуль 1 Теоретико-методологічні засади педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі

Тема 1 Філософсько-методологічні засади розвитку освіти

Тема 2 Методологічна роль сучасних підходів в освіті

Тема 3 Історія, сучасний стан та перспективи розвитку вищої освіти України

Тема 4 Предмет та завдання дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»

Теоретичний модуль 2 Педагогіка та психологія вищої школи

Тема 5 Вища школа як педагогічна система

Тема 6 Психологічна характеристика студентського віку

Тема 7 Психологічні основи педагогічної діяльності викладача вищої школи

Тема 8 Педагогічна комунікація як основа педагогічного процесу у вищій школі

Навчальний модуль 2

Теоретичний модуль 3 Дидактичні та методичні основи викладання у вищій школі

Тема 9 Дидактика вищої школи. Теоретичні засади організації навчального процесу

Тема 10 Психолого-педагогічний аналіз учіння студентів

Тема 11 Методика викладання у вищій школі. Методи, засоби та форми навчального процесу

Тема 12 Технології навчання

Тема 13 Активні та інтерактивні методи (технології) навчання

Тема 14 Підготовка та проведення викладачем занять

Навчальний модуль 1

Теоретичний модуль 1

Теоретико-методологічні засади педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі

Вступ до теоретичного модулю 1

Розгляд питання педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі вимагає попереднього розгляду методологічних засад розвитку освіти, методологічних засад педагогіки, психології вищої школи та методики викладання зокрема.

Визначення методологічних основ педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі як науки, так і відповідної навчальної дисципліни базується на трьох блоках. По-перше, це визначення онтологічних основ розвитку особистості та відповідних методологічних основ розвитку освіти. Ключовими тут є аналіз онтологічних основ розвитку особистості, генези філософських парадигм освіти та підходів в освіті. По-друге, це розгляд історичних засад (витоків) вищої освіти України; особливостей вищої освіти розвинених країн світу; проблем, з якими зіткнулася вища освіта, в тому числі вища освіта України, на сучасному етапі свого розвитку; проблеми трансформації вищої освіти України в європейський освітній простір, зокрема в контексті Болонського процесу. І по-третє, це визначення суті та предмету педагогіки вищої школи, психології вищої школи, методики викладання у вищій школі та педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі загалом.

Вища освіта, як і освіта загалом, як педагогічна система є багатофункціональною і багатоступеневою. Тому важливим методологічним принципом є визначення структури, моделі системного підходу, який в подальшому буде використовуватися як методологічна основа аналізу та розгляду різних аспектів проблеми освіти та викладання зокрема.

Тема 1 Філософсько-методологічні засади розвитку освіти

➤ Перелік питань до теми

1.1 Взаємодія (комунікація) як онтологічна, аксіологічна та телеологічна основи буття людини та освіти

1.1.1 Роль взаємодії в житті людини

1.1.2 Критерії взаємодії та мета освіти

1.2 Генеза філософських парадигм освіти

2.1.1 Філософія та освіта

2.1.2 Класична (традиційна) парадигма освіти

2.1.3 Становлення неklasичної парадигми освіти

2.1.4 Постнеklasична (сучасна) парадигма освіти

1.3 Методологічна роль поняття комунікації (взаємодії) в розвитку сучасної парадигми освіти

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** філософія, філософія освіти, парадигма, філософські парадигми освіти, мета освіти, підходи в освіті (навчанні), взаємодія, критерії взаємодії, комунікація, спілкування, духовність, компетентності, соціальна компетентність, професійна компетентність, свобода, відповідальність, монолог, діалог, плюралізм.

➤ Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми

Першим, необхідним кроком вивчення майбутніми викладачами вищої школи курсу педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі

є визначення філософсько-методологічних засад розвитку освіти.

Ключовим методологічним поняттям, яке визначає буття, зокрема буття людини, філософія визначає поняття «взаємодія» («комунікація»). Адже життя людини це взаємодія; кінцевою метою всього є взаємодія; все у світі зводиться до взаємодії. Це дає можливість зробити висновок що взаємодія (комунікація) є онтологічною, аксіологічною, телеологічною основою буття людини. Тому, методологічною основою розгляду питання освіти є явище та поняття взаємодії (комунікації).

Розгляд взаємодії як основи буття людини визначає загальну мету її розвитку – «взаємодія у світі», що і визначає мету освіти: розвиток особистості, суттю якої є духовність та соціальна компетентність як основи (умови, критерію) ефективної взаємодії людини у світі. При визначенні мети вищої освіти ключову роль відіграє професійна компетентність, тому з соціальної компетентності виділяємо професійну компетентність і говоримо про «соціальну та професійну компетентність».

Ключове питання, на яке, впродовж всієї історії розвитку освіти, намагались та намагаються в наш час дати відповідь, це – критерії взаємодії. Відповідь на це питання може дати аналіз генези філософських парадигм освіти та на основі сучасних вимог до розвитку суспільства, визначення парадигми сучасного етапу розвитку освіти. Визначальним критеріями ефективності освіти є, зумовлені духовністю особистості, соціальна та професійна компетентності.

Але взаємодія є ключовою характеристикою більш широкого явища – поняття комунікації, її процесуальною, діяльнісною основою. Тому в ситуації освітнього, педагогічного, навчального процесів поняття взаємодії та комунікації потрібно використовувати як синоніми.

Аналіз ролі взаємодії в житті людини, зокрема її ролі у визначенні мети освіти, аналіз філософських парадигм освіти підводить нас до усвідомлення методологічної ролі комунікації (взаємодії) у розвитку сучасної парадигми освіти. Акцент на проблемі комунікації зумовлений як логікою сучасного етапу історичного розвитку людства, особливо Західної культури та цивілізації, так і внутрішньою логікою розвитку філософії та педагогіки.

Результатом розвитку філософії комунікації стало означення комунікативності як онтологічної основи розвитку особистості, а розвитку педагогіки – необхідність переоцінки комунікативних засад освіти, визначення комунікативності методологічним принципом освіти.

Ефективність дослідження, розгляду проблеми, зокрема, проблеми освіти зумовлена системним підходом. На цьому етапі розгортання логіки курсу визначено, що буття людини визначається взаємодією в системі «людина – світ». Основою вирішення проблем мають стати взаємодія, діалог плюральностей та відповідний комунікативний консенсус, які визначаються формулою взаємодії «Я – Інший».

➤ *Глосарій основних понять теми*

• **Мета освіти** – розвиток особистості, суттю якої є духовність та соціальна компетентність як основи (умови, критерії) ефективної взаємодії у світі.

• **Мета вищої освіти** – розвиток особистості, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності як основи (умови, критерії) ефективної взаємодії у світі.

• **Духовність** – процес та стан актуалізації у внутрішньому світі людини моральних, естетичних, світоглядних цінностей.

• **Філософія освіти** – царина філософського знання, яка вивчає методологічні засади функціонування і розвитку освіти як цілісної системи; сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію розвитку особистості, навчання і виховання, становлення відповідного типу особистості.

• **Парадигма** – у загальному значенні – теоретико-методологічна модель; сукупність переконань, цінностей і технічних засобів, прийнятих науковим співтовариством і які забезпечують існування наукової традиції.

• **Парадигма (у філософії)** – сукупність філософських, загальнотеоретичних основ науки; система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку науки, культури, цивілізації; система теоретичних, методологічних і аксіологічних установок, які взяті за зразок розв'язування наукових задач і які поділяють всі члени наукового співтовариства.

• **Філософська освітня парадигма** – це сукупність принципів і способів організації та побудови освітньої діяльності, які визначають кут погляду на освіту та її онтологію, ціннісні настанови, що впливають на вибір освітньої моделі та формування освітнього ідеалу, адекватного цивілізаційним та соціокультурним запитам суспільства.

• **Комунікація** – це стан (процес) співбуття та взаємодії людини (соціальної групи) у світі.

Тема 2 Методологічна роль сучасних підходів в освіті

➤ *Перелік питань до теми*

2.1 Підходи в освіті

2.2 Особистісно-орієнтовний підхід в освіті

2.3 Компетентнісний підхід в освіті

2.4 Комунікативний підхід в освіті

2.5 Системний підхід в освіті

➤ **Основні поняття і ключові слова:** парадигми філософії освіти, підходи в освіті (навчання), особистісно орієнтовний підхід, особистість, компетентнісний підхід, компетентність, комунікативний підхід, комунікація, взаємодія, системний підхід.

➤ *Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми*

Завдання педагогіки на основі визначеної філософією парадигми освіти розробляти освітні, педагогічні підходи з метою її реалізації. Але практика «непересікання» філософських та педагогічних шляхів пошуку методологічних засад розвитку освіти у вітчизняній науковій традиції, призвела до того, що вчені-педагоги намагаються самостійно, в межах педагогічної науки розробити парадигму освіти. А оскільки це не є предметом дослідження педагогіки, то бачимо спробу розробити парадигму освіти на основі відповідних освітніх підходів.

Тому усвідомлення магістрантами ролі освітніх підходів як важливих методологічних чинників розвитку освіти (особливо в системі вітчизняної освіти) є важливим кроком означення методологічних основ розвитку освіти та їхнього зв'язку з теорією та практикою педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі. Адже підходи є важливою методологічною основою визначення телеологічних та методичних засад організації освітнього (навчального) процесу у школі (вищій школі).

Існують різні підходи в освіті: особистісно орієнтований, компетентнісний, комунікативний, гуманістичний, проблемний, когнітивний, аналітичний, креативний, гендерний, історико-психологічний, комунікаційний, духовно-зорієнтований, діяльнісний, інформаційний, особистісно-діяльнісний, розвивальний, технологічний, епістемологічний, синергетичний, системний та ін.

Системоутворювальними в сучасному вітчизняному освітньому (педагогічному) процесі є два підходи: особистісно орієнтований та компетентнісний. Вони мають свої позитивні сторони та недоліки.

Недоліки особистісного орієнтованого та компетентнісного підходів значною мірою можуть бути подолані комунікативним підходом. Це визначається роллю комунікації (взаємодії) у бутті людини та суспільства, роллю комунікативного підходу у визначенні мети освіти та освітнього (педагогічного, навчального) процесів.

Аналіз особистісно орієнтованого, компетентнісного та комунікативного підходів в освіті показує їхній взаємозв'язок, взаємозалежність, взаємовизначеність, взаємодоповнювальність. Тому методологічною основою їх генези, аналізу, актуалізації в педагогічну практику має бути системний підхід в освіті.

Можемо визначити систему освіти на основі системи підходів до освіти: особистісно орієнтований, компетентнісний, комунікативний, системний. Інші підходи, які існують в освіті також можуть бути ефективними елементами системи, якщо вони відповідають логіці, параметрам (мета, зміст, критерії ефективності та ін.) такої системи.

➤ *Глосарій основних понять теми*

• *Підхід до організації освітнього (навчального) процесу* – 1) світоглядна категорія, у якій відтворюється соціальні установки

суб'єктів навчання як носіїв суспільної свідомості; 2) глобальна і системна організація й самоорганізація освітнього процесу, що містить усі його компоненти і, насамперед, самих суб'єктів педагогічної взаємодії викладача і студента.

- **Особистісно-орієнтовний підхід в освіті** – спрямованість освітнього процесу на розвиток особистості людини як цілісної сутності.

- **Компетентність** – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості; вміння застосовувати в реальних ситуаціях набуті знання, спроможності, навички тощо.

- **Компетентнісний підхід в освіті** – це спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток компетентностей особистості.

- **Комунікативний підхід в освіті** – універсальна ідея, яка визначає, розкриває, актуалізує комунікацію як онтологічну, телеологічну, аксіологічну основу розвитку особистості та методологічну основу освіти.

- **Системний підхід в освіті** – орієнтує на визначення освіти (навчання) як системи, та вимагає розгляду системоутворюючих зв'язків мети, завдань, змісту, форм і методів навчання не ізольовано, а у взаємодії компонентів педагогічного процесу, що дозволяє виявляти загальні системні властивості та якісні характеристики.

Тема 3 Історія, сучасний стан та перспективи розвитку вищої освіти України

➤ Перелік питань до теми

1.1 Витоки та становлення вищої освіти України

1.1.1 Витоки та зародження зарубіжної вищої освіти

1.1.2 Зародження та розвиток вищої школи в Україні

3.2 Розвиток вищої освіти в розвинених країнах світу

3.3 Криза вищої освіти. Реформування вищої освіти України у ХХІ столітті

3.3.1 Криза вищої освіти

3.3.2 Криза вищої освіти в Україні

3.3.3 Реформування вищої освіти України

3.4 Процес входження української вищої школи в європейський освітній простір. Болонський процес.

3.4.1 Болонський процес

3.4.2 Україна та Болонський процес

➤ Основні поняття і ключові слова теми: зародження вищої освіти, університети, криза вищої освіти, реформування вищої освіти, Болонський процес.

➤ *Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми*

З метою визначення методологічних основ подальшого розвитку вищої освіти України важливим є аналіз магістрантами історичних засад (витоків) вищої освіти України, зокрема становлення вищої освіти за кордоном та в Україні. Іншим важливим методологічним чинником реформування вищої освіти України є аналіз та визначення особливостей вищої освіти розвинених країн світу. Знайомство магістрантів з історичними засадами розвитку вищої освіти та особливостями розвитку освіти розвинених країн світу є важливою умовою відповіді на питання про причини кризи в сучасній освіті та механізми її подолання.

Парадокс у розвитку людства полягає в тому, що, наряду з цивілізаційними, науковими, технологічними, технічними успіхами, накопичувалися негативні тенденції, спричинені саме цими «успіхами». Це не могло не вплинути на зміст та якість освіти, зокрема вищої освіти. Тому з другої половини ХХ століття, в освіті почали проявлятися кризові явища. Проте сучасна криза в суспільстві та освіті має і позитивне значення. Криза загострює та оголяє проблеми, стимулює до переоцінки цінностей, поглядів та мотивує до змін, реформ, трансформацій.

В Україні причиною кризи вищої освіти та освіти загалом є, окрім загальносвітових чинників, внутрішні причини. Насамперед, це болючий та складний процес переходу від радянської системи освіти до європейської, по-друге, це недопустимо повільний процес соціальних, політичних, економічних реформ, що негативно відображається на процесі освітніх реформ.

За останні чотири роки Україна зробила значні кроки в реформуванні суспільного, політичного життя (хоча темпи та якість цих реформ не можуть нас задовольнити). Системні реформи, які проводяться в Україні, активізували реформу освіти. Важливим етапами реформування вищої освіти стали прийняття та імплементація Закону України «Про вищу освіту» (2014) та Закону України «Про освіту» (2017).

Основна ідея реформування системи освіти в Україні – це поетапне трансформування національної системи освіти до європейського цивілізаційного та культурного простору, результатом якого буде розвиток особистості, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності.

Важливим елементом інноваційного поступу вищої освіти Європи є реалізація ідей Болонського процесу, головна мета якого полягає в консолідації зусиль наукової й освітянської громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки та вищої освіти у світовому вимірі, підвищенні ролі освіти в суспільних демократичних перетвореннях.

В Україні, з початку ХХІ століття започатковано процес входження, трансформації освіти та вищої освіти зокрема, в європейський освітній простір. Важливу роль в цьому процесі відіграє приєднання України до

Болонського процесу (2005) та реалізація в процесі реформування освіти ідей та принципів Болонського процесу.

➤ **Глосарій основних понять теми**

• **Основна ідея реформування системи освіти в Україні** – поетапне трансформування національної системи освіти до європейського геокультурного простору, результатом якого буде розвиток особистості, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності.

• **Болонський процес** – система заходів спрямована на структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень з метою створення європейського наукового й освітянського простору задля підвищення спроможності випускників закладів вищої освіти до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи.

Тема 4 Предмет та завдання дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі»

➤ **Перелік питань до теми**

- 4.1 Особливості предмету та завдання педагогіки вищої школи.
- 4.2 Психолого-методологічні засади педагогіки вищої школи.
- 4.3 Методика викладання у вищій школі.
- 4.4 Завдання навчального курсу «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі».

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** педагогіка, психологія, методика викладання, педагогіка вищої школи, психологія вищої школи, методика викладання у вищій школі; педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі.

➤ **Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми**

Визначення методологічних засад розвитку вищої освіти є основою для означення суті, предмету та завдань педагогіки вищої школи, психології вищої школи, методики викладання у вищій школі та педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі загалом як методологічної основи подальшого розгляду питання вищої школи та викладання у вищій школі зокрема.

Трансформація системи вищої освіти відповідно до сучасної парадигми освіти, процес європейської інтеграції вищої освіти вимагають якісних змін у підготовці викладачів вищої школи, зокрема, викладачів технічних ЗВО, які не мають педагогічної освіти і які в майбутньому поновлять викладацький корпус закладів вищої освіти. Цьому сприяє вивчення магістрантами технічних закладів вищої освіти педагогіки вищої школи.

Низький рівень психологічної культури частини викладачів і керівництва ЗВО є однією з головних причин кризи вищої освіти в Україні та гальмування процесу її реформування. Гуманізація освіти потребує від викладача вищої школи психологічної зверненості як до особистості студента, так і до себе, що підвищує вимоги до психолого-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу. Саме тому в підготовці магістрантів до науково-педагогічної діяльності у закладі вищої освіти виникає потреба у підвищенні теоретичних психологічних знань та розвитку практичних умінь.

Але знання психологічних та загальнопедагогічних основ вищої школи не зробить викладача професіоналом без методичних, технологічних знань, умінь та навичок викладання. Тому основне завдання психолого-педагогічної підготовки викладача вищої школи полягає в формуванні, розвитку методичних та технологічних складових його професіоналізму.

➤ *Глосарій основних понять теми*

- **Педагогіка** – наука (система знань) про педагогічні закономірності, суть, принципи, методи і форми навчання, виховання та розвитку особистості з метою ефективної взаємодії у світі.

- **Педагогіка вищої школи** – галузь педагогічної науки, яка вивчає педагогічні закономірності, й засоби організації та здійснення педагогічного процесу, навчання, виховання, розвитку та професійної підготовки особистості студента.

- **Психологія** – наука (вчення) про закономірності розвитку, проявів психіки та їхні механізми.

- **Психологія вищої школи** – система психологічних знань про закономірності і механізми функціонування психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності, закономірності науково-педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу та соціально-психологічні особливості взаємин, спілкування викладача і студентів.

- **Методика викладання у вищій школі** – галузь дидактики вищої школи, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета в системі вищої освіти.

- **Завдання педагогіки, психології та методики викладання у вищій школі** – сприяння набуттю магістрантом як фахівцем, який не має педагогічної освіти, психологічних, педагогічних, методичних знань, умінь та навичок, що покликані допомогти формуванню другої професії – викладача вищого навчального закладу.

Теоретичний модуль 2 **Педагогіка та психологія вищої школи**

Вступ до теоретичного модуля 2

Вищу освіту, як і освіту загалом, педагогічна наука розглядає як відповідну систему. Ключовим системоутворювальним елементом

актуалізації вищої освіти на рівні вищої школи є педагогічний процес, який визначається як внутрішньологічно пов'язана сукупність процесів, які у своїй багатогранності й складності розвивають особистість, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності як основи (умови, критерію) ефективної взаємодії у світі.

Методологічною основою розгляду педагогічного процесу має бути системний підхід. Тому постає необхідність формування на рівні педагогічного процесу педагогічної системи, ключовими критеріями якої є мета, стандарти та зміст освіти.

Освітній (педагогічний) процес за своєю суттю – це процес комунікації (взаємодії) студента в освітньому (педагогічному) середовищі. Причому комунікації (взаємодії) не тільки студента та викладача, але й студентів між собою, студентів зі змістом освіти і нарешті студентів з культурою, природою, світом загалом. Але ключовою, системоутворювальною в педагогічному процесі є комунікація (взаємодія) студента та викладача.

Тому визначення на рівні педагогічного процесу освіти як системи комунікації (взаємодії) «студент – викладач» ставить завданням аналіз елементів системи: 1) аналіз психологічних характеристик студентського віку; 2) аналіз психолого-педагогічних основ педагогічної діяльності викладача; 3) і головне, аналіз педагогічної комунікації як основи педагогічного процесу у вищій школі.

Важливим аспектом розгляду вищої освіти як системи є також аналіз виховної та науково-дослідної роботи студентів у вищій школі.

Тому завданням теоретичного модуля є загальний аналіз освіти та її актуалізації на рівні вищої школи як комунікативної системи «студент – освітнє середовище», основою якої є система «студент – викладач».

Тема 5 Вища школа як педагогічна система

➤ *Перелік питань до теми*

5.1 Системний характер освіти.

5.2 Мета та зміст освіти у вищій школі

5.2.1 Мета вищої освіти

5.2.2 Зміст вищої освіти

5.3 Зміст та стандарти вищої освіти

5.4 Педагогічний процес у вищій школі.

5.5 Виховна діяльність у закладі вищої освіти.

5.6 Науково-дослідна робота студентів

➤ ***Основні поняття і ключові слова теми:*** освіта, системність освіти, мета вищої освіти, зміст вищої освіти, стандарт освіти, кваліфікація, національна рамка кваліфікацій, рівні та ступені вищої школи, педагогічна система, педагогічний процес, виховання, виховна робота у вищій школі, науково-дослідна робота у вищій школі.

➤ *Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми*

Подальший розгляд освіти вимагає системного підходу до аналізу явища та поняття освіти. Головним підходом до означення освіти як системи є визначення освіти в контексті мети освіти: розвиток особистості, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності як основи (умови, критерію) ефективної взаємодії у світі та розгляд системи освіти як системи комунікації (взаємодії) «студент – викладач». Окрім мети, телеологічною та аксіологічною основою (критеріями) системи освіти є також стандарти та зміст освіти.

Освіта за своєю суттю – це процес. Процес комунікації (взаємодії) студента в освітньому (педагогічному) середовищі. Причому комунікації (взаємодії) не тільки педагога з учнями, але учнів між собою, учнів зі змістом освіти і нарешті учнів з культурою, природою, світом загалом. Тому, на рівні навчального закладу система освіти реалізується як система педагогічного процесу.

Важливими елементами системи вищої освіти (педагогічного процесу) є також виховна діяльність у вищому навчальному закладі та науково-дослідна робота студентів.

➤ *Глосарій основних понять теми*

- **Освіта** – процес передачі накопичених поколіннями знань і культурних цінностей; процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь, навичок і пов'язаного з ними розвитку розвитку особистості, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності.

- **Система** – сукупність елементів, взаємозалежних і взаємопов'язаних між собою, і які утворюють певну цілісність і єдність.

- **Мета вищої освіти** – розвиток особистості, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентність як основи (умови, критерію) ефективної взаємодії у світі.

- **Зміст вищої освіти** – система знань, умінь та навичок, система компетентностей, система комунікації та цінностей, які є основою розвитку особистості, суттю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності як основи (умови, критерію) ефективної взаємодії у світі.

- **Стандарт вищої освіти** – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності.

- **Національна рамка кваліфікацій** – це системний і структурований за компетентностями опис її рівнів.

- **Освітньо-професійна програма** підготовки – це складова галузевих стандартів вищої освіти, що визначає нормативний термін та зміст навчання за певним напрямом або спеціальністю відповідного освітньо-

кваліфікаційного рівня, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти й професійної підготовки фахівця.

• **Педагогічний процес у вищій школі** – внутрішньо логічно пов'язана сукупність процесів, які у своїй багатогранності й складності розвивають особистість, сутністю якої є духовність, соціальна та професійна компетентності, як основи (умови, критерію) ефективної взаємодії у світі.

Тема 6 Психологічна характеристика студентського віку

➤ Перелік питань до теми

- 6.1 Загальна характеристика студентства
  - 6.1.1 Студент як ключовий елемент педагогічного процесу
  - 6.1.2 Самовизначення як основне новоутворення студентського віку
  - 6.1.3 Становлення інтелектуальної та особистісної зрілості
- 6.2 Суперечливості та кризи студентського віку
- 6.3 Типологічні особливості сучасних студентів
- 6.4 Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** студент, студентство, студентський вік, зрілість особистості студента, кризи студентського віку, типологія студентів, професійне становлення особистості.

➤ Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми

Ключовим компонентом системи педагогічної комунікації (взаємодії) «викладач – студент» як основи педагогічного процесу є студент. Тому важливим етапом засвоєння магістрантом знань з педагогіки та психології вищої школи, є психологічний аналіз явища та поняття студентства. Адже щоб допомогти студентові досягти вершин у духовно-моральному, соціальному та професійному розвитку, педагогові потрібно знати його вікові й індивідуальні особливості та умови психічного розвитку.

Основними новоутвореннями студентського віку є «самовизначення» та «професіоналізація» особистості студента. Спрямованість у майбутнє, побудова життєвих планів і перспектив вважається афективним центром життя в юнацтві.

У студентські роки молода людина набуває не лише зрілості соматичної, статевої та психофізіологічної, вона має досягти інтелектуальної зрілості. Визначальною для успішної самореалізації особистості, формування соціальної та професійної компетенції є досягнення людиною особистісної зрілості.

Студентський вік, який припадає на період юності, визначається психологами як кризовий. Суть цієї кризи у розриві, розбіжності освітньої системи і системи дорослішання. Криза пов'язана з потребою самовизначення молодої людини після закінчення школи та пошуком свого місця в подальшому житті.

Серед суперечностей студентського віку особливо важливу роль має криза ідентичності, пов'язана з системою «Я». Суть кризи ідентичності в студентському віці полягає в тому, що відбувається зіткнення цінностей, які інтеріоризовані в ранній юності, з тими, які формуються під час навчання студента у вищій школі через ідентифікацію себе із соціальною та професійною моделлю.

Ключовим елементом освітнього (педагогічного) процесу у вищій школі є професіоналізація особистості студента. Тому важливим є засвоєння майбутніми педагогами характерних ознак навчально-професійної діяльності студентів, шляхів професіоналізації особистості студента та рівнів професійно-педагогічної спрямованості студента. Наслідком професійного зростання особистості майбутнього фахівця та розвитку його професійних здібностей є фахова компетентність та професійна культура фахівця.

Завершальним етапом знайомства з темою є розгляд типологій студентства.

➤ **Глосарій основних понять теми**

• **Особистісна зрілість** – вища психологічна інстанція організації та управління своєю поведінкою; здатність самостійно враховувати межі своїх можливостей, у середині яких людина діє вільно, тобто відповідно до психологічної оптимальності.

• **Особистісна ідентичність** – система знань про себе, яка формується під час порівняння суб'єктом себе з членами групи і складається із сукупності рис, специфічних саме для «Я».

Тема 7 Психологічні основи педагогічної діяльності викладача вищої школи

➤ **Перелік питань до теми**

7.1 Професіоналізм та педагогічна майстерність викладача

7.1.1 Педагогічна діяльність викладача

7.1.2 Професійні аспекти діяльності викладача

7.1.3 Особистісні аспекти професіоналізму діяльності викладача

7.1.4 Педагогічна майстерність викладача

7.1.5 Педагогічна культура викладача

7.2 Імідж та авторитет викладача

7.3 Типології викладачів

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** професіоналізм та педагогічна майстерність викладача, педагогічне мистецтво, педагогічні здібності, особистісні аспекти професіоналізму викладача, імідж та педагогічна культура викладача, типології викладачів.

➤ *Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми*

Іншим ключовим компонентом системи педагогічної комунікації (взаємодії) «викладач – студент» як основи педагогічного процесу, наряду зі студентом є *викладач*.

У темі розглянуті питання суті та функцій педагогічного професіоналізму викладача, виділено та проаналізовано змістовні, структурні його елементи. Педагогічний професіоналізм є сукупністю його професійних та особистісних чинників (якостей), які в діяльнісному контексті можна визначити як професіоналізм діяльності та особистісні аспекти професіоналізму викладача.

Особистісні фактори професіоналізму викладача значною мірою визначають його професійно-педагогічну спрямованість, яка має такі різновиди: 1) справжня педагогічна спрямованість – передбачає наявність у викладача стійкої настанови на розвиток особистості майбутнього фахівця засобами свого навчального предмета, формування в студентів позитивної мотивації учня, потреби в професійних знаннях і вміннях; 2) формально-педагогічна спрямованість – пов'язана з прагненням викладача будь-що виконувати навчальний план і робочу програму; 3) хибно-педагогічна спрямованість – спрямованість викладача на самого себе, власне самовираження і самопрезентацію, свою професійну кар'єру.

Високий рівень професійно-педагогічної діяльності викладача залежить від рівня його педагогічної майстерності.

Важливе значення для розвитку духовності, формування ціннісних орієнтацій і життєвих смислів у студентів має духовність і моральна культура викладача, що передусім виявляється в його педагогічній культурі.

Професіоналізм викладача є основою формування авторитету та педагогічного іміджу викладача.

Завершальним етапом знайомства з темою є розгляд типологій викладачів.

➤ *Глосарій основних понять теми*

- **Професіоналізм діяльності** – висока професійна кваліфікація і компетентність, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, алгоритмами і способами успішного розв'язання професійних завдань.

- **Професійно-педагогічна спрямованість** – сукупність стійких мотивів, потреб, інтересів, переконань, ціннісних орієнтацій, які виражають світогляд людини і спрямовують на досягнення певного результату.

- **Педагогічна майстерність** – комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійно-педагогічної діяльності.

- **Педагогічні здібності** – комплекс якостей особистості, які відповідають вимогам педагогічної діяльності і забезпечують легке оволодіння цією діяльністю і досягнення у ній високих результатів.

- **Педагогічний імідж викладача** – враження, яке викладач справляє на студентів і яке фіксується в їхній свідомості у формі певних емоційно забарвлених стереотипних уявлень.

- **Авторитет викладача** – загально визнаний вплив і значення викладача для студентів, який полягає підтримці студентами ідей та діяльності викладача, прояві поваги та довіри до нього.

Тема 8 Педагогічна комунікація як основа педагогічного процесу у вищій школі

➤ Перелік питань до теми

8.1 Педагогічна комунікація

8.1.1 Означення педагогічної комунікації

8.1.2 Педагогічна позиція викладача

8.1.3 Педагогічне спілкування як форма педагогічної комунікації

8.2 Протиріччя в педагогічній комунікації викладача і студентів

8.3 Діалогічна комунікація (спілкування) як умова ефективно педагогічної комунікації викладача і студентів

8.4 Комунікативна компетентність викладача

8.5 Психолого-педагогічний аналіз конфліктів

8.5.1 Конфлікти як форма суспільного буття (форма комунікації)

8.5.2 Означення та причини педагогічних конфліктів

8.5.3 Управління та вирішення міжособистісних педагогічних конфліктів

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** комунікація, педагогічна комунікація, спілкування, педагогічне спілкування, педагогічні позиції викладача, протиріччя педагогічної взаємодії, бар'єри в педагогічній комунікації, діалог, діалогічна комунікація, конфлікт, педагогічний конфлікт, вирішення педагогічного конфлікту.

➤ Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми

Ефективність, результат педагогічного процесу не можуть визначатися тільки наявністю суб'єктів (викладача та студента), ключовою в цій системі є комунікація (взаємодія).

Тому в темі приділено увагу комунікативному компоненту системи «викладач – студент», зокрема проаналізовано проблеми означення педагогічної комунікації, визначено співвідношення понять «педагогічна комунікація» та «педагогічне спілкування».

Організаційно-управлінською основою педагогічної комунікації є педагогічна позиція викладача.

У взаєминах викладача і студента існує багато протиріч. Протиріччя між викладачами та студентами виникають на основі відповідних бар'єрів педагогічної комунікації.

Ключовим фактором подолання психологічних бар'єрів між викладачем та студентами, основою ефективності комунікативного процесу, педагогічного процесу загалом є діалог (діалогічна комунікація). У ситуації домінантності «суб'єкт – суб'єктної» педагогічної комунікації діалог набуває особливого значення.

Посилення ролі комунікації в педагогічному процесі призвело до того, що комунікативна компетентність викладача, рівень його комунікативної педагогічної культури стали одним із головних чинників високого професіоналізму педагога.

Важливим складником педагогічної компетентності викладача є також вміння запобігати, аналізувати та вирішувати педагогічні конфлікти.

➤ *Глосарій основних понять теми*

- **Педагогічна комунікація** – процес і стан педагогічної взаємодії, в результаті якої учень усвідомлює себе («Я»), відкриває та актуалізує свою онтологічну, аксіологічну та телеологічну самість через знаходження й визначення себе в «Іншому».

- **Діалог** – процес комунікації (взаємодії) суб'єктів, під час якого відбувається не просто обмін інформацією, а виявлення точок зору, смислових позицій, ціннісних орієнтацій та особистісних смислів партнерів.

- **Діалогічна педагогічна комунікація (спілкування)** – тип професійної комунікації, що відповідає критеріям діалогу, забезпечує суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії викладача та студентів.

- **Конфлікт** – стан, процес суперечностей, які переросли у зіткнення, протиборства різноспрямованих, несумісних одна з одною тенденцій суб'єктів взаємодії. Цими тенденціями можуть бути розбіжності у мотивах, поглядах, інтересах, потребах, стилях поведінки та ін.

- **Суперечність** – об'єктивний стан системи взаємовідносин, при якому виявляються неузгодженими інтереси, цілі, цінності її елементів.

- **Педагогічний конфлікт** – найгостріший спосіб розвитку і подолання значущих суперечностей, що виникають у взаємодії учасників педагогічного процесу.

Навчальний модуль 2

Теоретичний модуль 3

Дидактичні та методичні основи викладання у вищій школі

Вступ до теоретичного модуля

Ключовим завданням третього теоретичного модулю є розгляд питання розгортання освіти, педагогічного процесу на рівні дидактичного (навчального) процесу, розгляд питань методики викладання у вищій школі.

Розгляд навчального процесу як системи вимагає проєкції педагогічної системи «студент – викладач» на рівень навчального процесу та

формування комунікативної дидактичної системи. На рівні навчального процесу в комунікативній системі «студент – викладач» актуалізується дидактична система «учіння – викладання».

Ефективність аналізу дидактики (методики) вищої школи залежить від визначення методологічних основ методики викладання. Наряду з загальними методологічними засадами розвитку вищої освіти, освітнього та педагогічного процесів, є методологічні особливості дидактики, це зокрема закони, закономірності та принципи навчання.

Формування дидактичної системи вимагає аналізу та розробки таких важливих елементів дидактичної системи як цілі, зміст, засоби та організаційні форми навчального процесу.

Але усвідомивши, визначивши цілі та зміст навчання, викладач не можемо одразу переходити до етапу викладання. Спочатку потрібно визначитися з суб'єктом пред'явлення змісту навчання – студентом, зокрема з його основним діяльним компонентом – учінням. З метою ефективною взаємодії викладача зі студентом викладачеві потрібно знати психологію студента, важливо розуміти закономірності учіння студента, сформувані настанову щодо нього як суб'єкта власної пізнавальної діяльності.

Наступним етапом розгортання дидактичного (навчального) процесу є визначення особливостей іншого елемента системи «учіння – викладання» – викладання.

Аналіз питання методики викладання у вищій школі вимагає розгляду: 1) сучасних проблем методики, зокрема розгляду сутті та змісту таких важливих для навчального процесу явищ та понять «знання», «уміння», «навички»; 2) методів, засобів та форм організації навчання.

Ефективність навчального процесу в сучасній освіті вимагає використання педагогічних (навчальних) технологій. А в ситуації реформування вищої освіти, розгортання інноваційних процесів в освіті, постає необхідність упровадження в навчальний процес ЗВО інноваційних педагогічних технологій (методів), зокрема активних та інтерактивних технологій (методів).

Завершальний етап розгляду питань методики викладання у вищій школі вимагає визначення теоретичних та практичних засад підготовки та проведення викладачем лекції та практичних (семінарських) занять.

Тема 9 Дидактика вищої школи. Теоретичні засади організації навчального процесу

➤ Перелік питань до теми

9.1 Основи сучасної дидактики вищої школи

9.1.1 Означення та завдання дидактики

9.1.2 Дидактична система

9.1.3 Навчальний процес у вищій школі

9.2 Закони, закономірності і принципи навчання

- 9.2.1 Закони та закономірності навчання
- 9.2.2 Принципи навчання
- 9.3 Цілі та зміст навчання у вищій школі
  - 9.4.1 Мета та цілі навчання
  - 9.4.2 Зміст навчання

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** дидактика, дидактика вищої школи, дидактична система, закони та закономірності навчання, принципи навчання, навчальний процес, структура навчального процесу, мета навчання, зміст навчання.

➤ **Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми**

Розгляд навчального процесу як системи вимагає проєкції ключової педагогічної системи «студент – викладач» на рівень навчального процесу та формування комунікативної дидактичної системи. Тому в темі, на основі «дидактичної системи» (І. Малофіїв), розглянуто статичні та динамічні характеристики елементів системи та системи в цілому.

На рівні навчального процесу в комунікативній системі «студент – викладач» актуалізується комунікативна дидактична система «учіння – викладання».

Розгортання навчального процесу в просторі дидактичної системи можна розділити на два етапи. Перший етап (підготовчий) – етап визначення цілей та змісту навчання. Другий етап (процесійний, діяльнісний), – етап процесу «передачі», «пред’явлення» студенту змісту освіти (предмету вивчення, засвоєння) за допомогою методів, засобів та форм організації навчального процесу, або по-іншому, – етап процесу викладання.

Ефективність дидактики (методики) вищої школи, формування та розгортання дидактичної системи залежить від визначення методологічних основ дидактичного (навчального процесу), це зокрема закони, закономірності та принципи навчання.

У темі також проаналізовано такі важливі елементи дидактичної системи як цілі, зміст, засоби та організаційні форми навчального процесу.

➤ **Глосарій основних понять теми**

• **Дидактика** – галузь педагогіки, у якій розглядається теорія освіти й навчання; галузь педагогіки, що вивчає закономірності і принципи навчання, досліджує проблеми змісту, методів, форм і технологій навчання.

• **Дидактика вищої школи** – галузь педагогіки вищої школи, у якій розглядається теорія освіти й навчання, яка вивчає закономірності і принципи навчання, досліджує проблеми змісту, методів, форм і технологій професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах вищого навчального закладу.

- **Дидактична система** – це сукупність взаємопов'язаних елементів, якими є цілі навчання, зміст навчання, методи навчання, засоби й організаційні форми навчання.

- **Навчальний процес у вищій школі** – це система організації навчально-виховної діяльності, в основу якої покладено органічну єдність і взаємозв'язок викладання (діяльність викладача) і учіння (діяльність студента), спрямованих на досягнення цілей навчання і які опосередковуються метою освіти.

- **Педагогічний (дидактичний) закон** – компонент логічної структури педагогічної науки, який відображає об'єктивні, внутрішні, істотні й відносно стійкі та необхідні зв'язки педагогічних явищ.

- **Педагогічна (дидактична) закономірність** – певна впорядкованість подій, відносна постійність, сталість головних причинних факторів, регулярність зв'язку між речами.

- **Принципи навчання (дидактичні принципи)** – означає основоположення, керівні ідеї, що визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної роботи; певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність.

- **Зміст навчання вищої школи** – науково обґрунтований методичний та дидактичний матеріал, засвоєння якого забезпечує розвиток особистості, суттю якого є духовність, соціальна та професійна компетентність.

Тема 10 Психолого-педагогічний аналіз учіння студентів

➤ Перелік питань до теми

10.1 Студент як суб'єкт навчально-професійної діяльності

10.2 Суб'єктність студента як психологічна основа його готовності до учіння

10.3 Розвиток особистісних установок (самостійність, активність, творчість, мотиваційність, інноваційність) як ключових властивостей суб'єктності студента

10.3.1 Самостійність як основа навчально-пізнавальної діяльності студентів

10.3.2 Розвиток активності та творчого потенціалу майбутніх фахівців

10.3.3 Роль мотивації в навчально-професійній діяльності студента

10.3.4 Розвиток інноваційної культури студента

10.4 Передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності

10.4.1 Передумови успішності студентів у навчально-професійній діяльності

10.4.2 Адаптація студентів до умов закладу вищої освіти

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** студент, навчально-професійна діяльність, самостійність, активність, мотиваційність, мотивація, творчість, інноваційність, успішність, неуспішність.

➤ *Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми*

Але усвідомивши, визначивши цілі та зміст навчання, ми не можемо одразу переходити до етапу аналізу поняття та явища викладання. Спочатку потрібно визначитися з суб'єктом пред'явлення змісту навчання – студентом, зокрема, з його основним діяльним компонентом – учінням. З метою ефективної взаємодії викладача зі студентом викладачеві потрібно знати психологію студента, важливо розуміти закономірності учіння студента, сформулювати настанову щодо нього як суб'єкта власної пізнавальної діяльності.

У темі проаналізовано характеристики студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та проблеми, які виникають у нього на шляху пізнавальної діяльності.

Успішність, ефективність освітньо-професійної діяльності студента залежить від суб'єктності особистості як основи, умови її успішної самореалізації (самактуалізації). Тому в темі визначено та проаналізовано ключові умови розвитку суб'єктності особистості, якими є установки особистості, як ключові властивості суб'єктності студента.

Ключовими умовами розвитку суб'єктності особистості, а з іншого боку, характеристиками успішного учіння у ЗВО та успішної професійної підготовки студента психологія вищої школи визначає такі властивості особистості: уміння самостійно вчитися (самостійність), активність та творчість, мотивація. В умовах трансформації суспільства, важливою ознакою професійної підготовки студента має бути також інноваційна культура особистості студента (інноваційність).

Важливим аспектом аналізу процесу учіння є визначення передумов та показників успішності студентів у навчально-професійній діяльності, зокрема адаптації студентів до вищого навчального закладу.

➤ *Глосарій основних понять теми*

- **Учіння** – це система пізнавальних дій, спрямованих на досягнення цілей навчання, на вирішення конкретних навчальних завдань; процес набуття і закріплення (або зміна наявних) способів діяльності індивіда.

- **Суб'єктність людини** – це його постійна здатність, потреба і готовність в рефлексії своєї життєдіяльності, вона також проявляється в творчому характері діяльності особистості; бути суб'єктом, тобто творцем своєї історії, – значить ініціювати і здійснювати практичну діяльність, комунікацію, пізнання, споглядання та інші види специфічної людської активності.

- **Суб'єктність студента** – це комплекс внутрішніх умов його особистісного і професійного саморозвитку.

- **Самостійність студента** – це уміння систематизувати, планувати, здійснювати, контролювати й регулювати свою навчально-професійну діяльність і пізнавально-розумові дії без очевидної допомоги й прямого керівництва з боку викладача.

- **Творчість** – це свідомо цілеспрямована діяльність людини, яка ставить завдання перетворення дійсності, створення нових оригінальних предметів, творів тощо, яких раніше не було.

- **Мотивація** – сукупність причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їх початок, спрямованість і активність; процес спонукування себе та інших до певної діяльності, спрямованої на досягнення особистих цілей або ж цілей організації.

- **Інноваційна культура особистості** – сукупність індивідуально-психологічних та етичних якостей особистості, які актуалізують внутрішню потребу особистості в інноваційній діяльності, сприйнятливості особистості до нових ідей, її готовність і здатність підтримувати й реалізовувати інновації у всіх сферах життя.

- **Адаптація особистості** – процес та стан побудови (узгодження) оптимальних співвідношень між особистістю та середовищем з метою ефективної взаємодії в умовах відповідного середовища.

Тема 11 Методика викладання у вищій школі. Методи, засоби та форми навчального процесу

➤ Перелік питань до теми

11.1 Методика викладання у вищій школі

11.1.1 Проблеми методики викладання у вищій школі

11.1.2 Вміння та навички

11.1.3 Знання та вміння

11.2 Методи та засоби навчання

11.1.1 Методи навчання

11.1.2 Засоби навчання

11.3 Форми організації освітнього (навчального) процесу

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** методика викладання у вищій школі, знання, уміння, навички, методи навчання, форми організації навчального процесу, лекція, семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота, консультації, оцінювання.

➤ Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми

Наступним етапом розгортання дидактичного (навчального) процесу є визначення особливостей іншого елемента системи «учіння – викладання» – викладання як професійно-педагогічної діяльності викладача.

Тому в темі проаналізовано питання методики викладання у вищій школі, розглянуто сучасні проблеми методики, зокрема в контексті таких важливих для навчального процесу явищ та понять як «знання», «уміння» та «навички».

Традиційна педагогіка визначає поняття «знання», «вміння», «навички» як базові в навчальному процесі. У сучасній педагогіці прослідковується

тенденція критики цих понять, суть та зміст яких, на думку критиків, не відповідають сучасному етапу розвитку освіти та педагогіки. Увага акцентується на поняттях «розвиток особистості» та «компетентність».

З таким підходом можна погодитись частково. Так, у контексті розгляду питання мети освіти, явища та поняття «знання», «вміння», «навички» не можуть бути визначальними. Але вони залишаються важливими компонентами розвитку особистості, формування її компетентностей. Вони залишаються ключовими поняттями методики викладання.

Але, з іншого боку, стоїть нагальна потреба переосмислення: 1) суті цих понять; 2) ролі кожного з понять в розвитку особистості; 3) ролі понять у системі «знання – вміння – навички».

Відповідно до процесу розгортання визначеної нами «дидактичної системи» та, зокрема, процесом викладання, в темі проаналізовано такі важливі їхні елементи як методи, засоби та організаційні форми навчального процесу.

➤ *Глосарій основних понять теми*

- **Методика викладання у вищій школі** – це галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета в системі вищої освіти.

- **Уміння** – здатність людини виконувати певну діяльність на основі набутих знань та навичок з акцентом на свідомий і творчий характер цього поняття; ефективні дії в умовах, які постійно змінюються.

- **Знання** – це теоретичні позиції, якими керується людина, плануючи, організовуючи і контролюючи дії.

- **Метод навчання** – спосіб упорядкованої взаємопов’язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених вищою школою цілей навчання.

Тема 12 Технології навчання

➤ *Перелік питань до теми*

12.1 Методика і технологія навчання

12.2 Класифікація технологій навчання

12.3 Інноваційні технології навчання

12.3.1 Поняття педагогічної інновації

12.3.2 Традиційне та інноваційне навчання

12.4 Види інноваційних технологій навчання

12.4.1 Кредитно-модульна і модульно-рейтингова технології навчання

12.4.2 Інформаційні технології навчання

12.4.3 Технології дистанційного навчання

12.4.4 Технології проблемного навчання

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** методика, технологія, методика викладання, освітні технології, педагогічні технології, технології навчання, інновація, педагогічна інновація, інноваційні технології навчання, кредитно-модульна технологія, модульно-рейтингова технологія, інформаційні навчальні технології, технологія дистанційного навчання, проблемне навчання.

➤ **Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми**

Ефективність освітнього (навчального) процесу в сучасній освіті, зокрема в ситуації необхідності використання системного підходу в освіті, вимагає використання педагогічних (навчальних) технологій. Тому в темі проаналізовано питання означення технологій навчання, зокрема у співставленні їх з поняттями «методики навчання» та «методів навчання», виділено найбільш відомі та ефективні класифікації навчальних технологій.

У ситуації реформування вищої освіти, розгортання інноваційних процесів в освіті, постає необхідність упровадження в навчальний процес ЗВО інноваційних педагогічних технологій (методів). Тому в темі проаналізовано питання інноваційних методів і технологій навчання, зокрема означено явище та поняття педагогічної інновації, здійснено порівняльний аналіз традиційного та інноваційного навчання, виділено найбільш відомі та ефективні класифікації інноваційних педагогічних технологій. Завершальним етапом розгляду питання технологій навчання є аналіз ключових, на сучасному етапі розвитку освіти, інноваційних технологій: кредитно-модульна і модульно-рейтингова технології навчання, інформаційні технології навчання, технології дистанційного навчання, технології проблемного навчання.

➤ **Глосарій основних понять теми**

• **Педагогічна технологія** – сукупність способів (методів, прийомів, операцій) педагогічної взаємодії, послідовна реалізація яких створює умови для розвитку учасників педагогічного процесу і передбачає певний його результат.

• **Педагогічна інновація** – особлива форма педагогічної діяльності, яка спрямована на організацію нововведень в освітньому просторі; процес створення, упровадження і поширення нового в освіті.

• **Інноваційний процес в освіті** – сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, цілеспрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організацію, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов.

• **Кредитно-модульна система організації навчального процесу** – модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

- **Кредит** – числова міра повного навчального навантаження студента з конкретної дисципліни (1 кредит – 30 год), яка спонукає студентів до вільного вибору навчальних дисциплін та якісного їхнього засвоєння і є одним із критеріїв порівняння навчальних систем вищих навчальних закладів.

- **Система кредитів ЄКТС** або система кредитних одиниць (кредитних модулів) – системний спосіб опису освітніх програм шляхом присвоєння кредитних одиниць її компонентам (дисциплінам, курсам тощо). Система ЄКТС базується на врахуванні загальної трудомісткості роботи студента при засвоєнні певного кредитного модуля програми підготовки та результатів цієї роботи.

- **Модуль дисципліни** – логічно завершена, відносно самостійна, цілісна частина навчальної дисципліни, сукупність теоретичних та практичних завдань відповідного змісту й структури з розробленою системою навчально-методичного забезпечення, необхідним компонентом якого є певні форми поточного й підсумкового контролю.

- **Інформаційні технології навчання** – технології навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів.

- **Проблемне навчання** – технологія, яка ґрунтується на закономірностях творчого засвоєння знань і способів діяльності, на прийомах і методах викладання та учіння з елементами наукового пошуку.

Тема 13 Активні та інтерактивні методи (технології) навчання

➤ Перелік питань до теми

13.1 Суть та види активних та інтерактивних методів (технологій) навчання

13.1.1 Означення активних та інтерактивних методів (технологій) навчання

13.1.2. Види інтерактивних методів (технологій) навчання

13.2 Ігрові методи (технології) навчання

13.2.1 Означення ігрових методів (технологій) навчання

13.2.2 Приклади дидактичних та ділових ігор

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** активні та інтерактивні методи (технології навчання), ігрові технології навчання, дидактичні ігри, ділові ігри, рольові ігри.

➤ Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми

Особливо важливим інноваційним аспектом сучасної освіти є впровадження інтерактивних методів (технологій) навчання. В темі здійснено порівняльний аналіз активних та інтерактивних методів (технологій) навчання, визначено види інтерактивних методів (технологій), проаналізовано суть та зміст деяких інтерактивних методів (технологій).

Організація інтерактивного навчання у ЗВО передбачає моделювання життєвих та виробничих ситуацій, використання ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації тощо. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати авторитетним наставником студентського колективу.

Аналіз інтерактивного методу навчання ще раз засвідчує, що основною категорією, яка визначає суть та мету освіти (педагогічного процесу, навчання, виховання) є «взаємодія (комунікація)», яка в педагогічному процесі трансформується в поняття «педагогічна взаємодія».

Особливо ефективними інтерактивними методами (технологіями) навчання є ігрові методи (технології). Тому в темі розглянуто суть ігрових технологій навчання, зокрема дидактичної, ділової та рольової ігор, проаналізовано суть та зміст деяких дидактичних та ділових ігор.

➤ *Глосарій основних понять теми*

- **Активні методи (технології) навчання** – сукупність способів навчання, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність студентів, що є «суб'єктом» навчання. Основні методи: самостійна робота, проблемні й творчі завдання, дискусії учасників навчального процесу, що розвивають творче мислення.

- **Інтерактивні методи (технології) навчання** – сукупність способів цілеспрямованої посиленої міжсуб'єктної взаємодії педагога і учнів, послідовна реалізація яких створює оптимальні умови для їхнього розвитку.

- **Кейс метод** – метод ситуативного навчання на конкретних прикладах.

- **Дидактична гра** – активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання досліджуваних систем, явищ, процесів; метод (технологія) навчання, що дає змогу формувати в студентів уміння й навички або систему уявлень і понять шляхом вправлення в процесі ігрової діяльності.

- **Ділова гра** – засіб моделювання різноманітних умов професійної діяльності методом пошуку нових способів її виконання; групова вправа з вироблення послідовності рішень в штучно створених умовах, що імітують реальну ділову (виробничу) обстановку.

- **Рольова гра** – інтерактивний метод, учасники якого виконують різноманітні ролі й вчаться на власному досвіді шляхом спеціально організованого і регульованого «проживання» ситуації.

Тема 14 Підготовка та проведення викладачем занять

➤ *Перелік питань до теми*

14.1 Підготовка та проведення лекційних занять

14.2 Підготовка та проведення практичних (семінарських) занять

➤ **Основні поняття і ключові слова теми:** лекція, семінарське заняття, практичне заняття, ідготовка до занять, лекція, семінарське заняття, практичне заняття.

➤ **Методичні рекомендації до самостійного опрацювання теми**

Роль викладача як учасника педагогічної взаємодії, у процесі навчання студентів, та в педагогічному процесі загалом, є визначальною. Тому важливим завданням методики викладання у вищій школі є вивчення магістрантами питання методики підготовки та проведення занять, Завершальний етап розгляду питань методики викладання у вищій школі вимагає визначення теоретичних та практичних засад підготовки та проведення викладачем лекції та практичних (семінарських) занять.

Тому в темі проаналізовано та визначено ключові аспекти підготовки та проведення викладачем лекційних та практичних (семінарських) занять.

➤ **Глосарій основних понять теми**

- Лекція – основна форма проведення навчальних занять, призначених для засвоєння теоретичного матеріалу; систематичний, послідовний, усний виклад навчального матеріалу.

- Семінарське заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів).

- Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їхнього практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом відповідно сформульованих завдань.

5 ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

1. З нижче поданих характеристик освіти виберіть ті, які характеризують класичну, некласичну та постнекласичну парадигми освіти: (1) наукоучіння, (2) технократизм, (3) діалог, (4) раціоналізм, (5) імперативність, (6) «підкорення природи», (7) суб'єктність студента, (8) плюралізм, (9) монолог учителя, (10) абсолютна свобода, (11) поєднання свободи та відповідальності, (12) абсолютний плюралізм, (13) об'єктність студента, (14) мораль абсолютно відносна, (15) у світі нічого стабільного, (16) нігілізм, (17) відмова від абсолютизації цінностей, (18) творчість учня, (19) абсолютизація «центровості людини», (20) ніяких нормативів, (21) самостійність студента, (22) демократизм викладача, (23) скептицизм, (24) авторитаризм викладача, (25) абсолютизація відносності цінностей, (26) все випадкове, нестійке та непередбачуване (27) критичне мислення, (28) особистісний підхід, (29) тоталітарна педагогіка, (30) все відносно, нічого стабільного, нормативного.

Класична парадигма освіти	Некласична парадигма освіти	Постнекласична парадигма освіти

2. На основі аналізу Національної рамки кваліфікацій, здійснити (письмовий) порівняльний аналіз рівнів кваліфікації у вищій освіті: 5 (молодший бакалавр), 6 (бакалавр), 7 (магістр), 8 (доктор філософії), 9 (доктор наук).

3. Аргументуйте в письмовій формі вислів (напишіть есе): «До проблеми визначення нової парадигми філософії освіти можемо також підійти, усвідомивши смисл слів відомого філософа В. Франкла, який в своїй праці «Людина в пошуках смислу» зазначає, що «свобода – це ще не все, свобода – це тільки половина правди. Ось чому я пропоную, щоб статую Свободи на східному березі доповнили статуєю Відповідальності на західному». Тому формула сучасної парадигми освіти буде такою: «Свобода – Відповідальність» («Freedom – Responsibility» (F – R)).

4. Аргументуйте в письмовій формі вислів (напишіть есе): «Життя людини – це взаємодія; кінцевою метою всього є взаємодія; все у світі зводиться до взаємодії».

5. Аргументуйте в письмовій формі вислів І. Канта (напишіть есе): «Знання має цінність тільки тоді, коли допомагає людині стати людянішою, знайти для себе моральнісну основу, реалізувати ідею добра».

6. Аргументуйте в письмовій формі вислів Г. Сковороди (напишіть есе): «Що може бути гірше за людину, яка володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця?».

7. Складіть порівняльні портрети студентів, які відповідають

класичній та некласичній парадигмам освіти (напишіть есе).

8. Складіть порівняльні портрети студентів, які відповідають класичній та постнекласичній парадигмам освіти (напишіть есе).

9. Складіть порівняльні портрети студентів, які відповідають некласичній та постнекласичній парадигмам освіти (напишіть есе).

10. Складіть порівняльні портрети викладачів, які відповідають класичній та некласичній парадигмам освіти (напишіть есе).

11. Складіть порівняльні портрети викладачів, які відповідають класичній та постнекласичній парадигмам освіти (напишіть есе).

12. Складіть порівняльні портрети викладачів, які відповідають некласичній та постнекласичній парадигмам освіти (напишіть есе).

13. Складіть психологічний портрет людини студентського віку (напишіть есе).

14. Напишіть есе з теми: «Суперечливості та кризи студентського віку».

15. Аргументуйте в письмовій формі думку (напишіть есе): «Вислів софістів «людина – міра всіх речей» відіграв для цивілізаційного та культурного розвитку Європи не тільки позитивну, але і негативну роль».

16. Аргументуйте в письмовій формі думку (напишіть есе): «Чому категоричний імператив для сучасної доби К. Йонаса: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі», має стати базовим принципом розвитку політики, економіки, науки, педагогіки і т.п.».

17. Напишіть есе з теми: «Студент XXI століття».

18. Напишіть есе з теми: «Викладач XXI століття».

19. Підготуйте науково-навчальний проект з відповідної теми (Методичні вказівки до підготовки проекту Розділ 6).

20. Підготуйте навчально-методичний проект з відповідної теми (Методичні вказівки до підготовки проекту Розділ 7).

21. Підготуйте та проведіть міні-лекцію з відповідної теми дисципліни «Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі».

22. Напишіть есе з теми: «Суб'єктність учня (студента) – це основа для його успішної самореалізації в житті».

23. Аргументуйте в письмовій формі думку (напишіть есе): «Інноваційна культура (інноваційність) особистості є ключовою умовою успішного розвитку суспільства».

24. Здійсніть (письмово) порівняльний аналіз понять «знання», «уміння», «навички» та визначте їхню роль в розвитку особистості.

25. Здійсніть (письмово) порівняльний аналіз традиційного та інноваційного навчання.

26. Аргументуйте відповідь на запитання (напишіть есе) «Чому гра є ефективною формою навчального процесу?»

6 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУ (НАПИСАННЯ НАУКОВИХ ТЕЗ)

1 Мета науково-навчального проекту

- Уміння працювати з науковою літературою.
- Уміння підбирати та систематизувати матеріал для написання наукової статті.
- Уміння писати та оформляти текст рукопису наукової статті у відповідності до визначених вимог.

2 Перелік тем до підготовки науково-навчального проекту

1. Філософсько-методологічні засади розвитку освіти.
2. Генеза філософських парадигм освіти.
3. Сучасні підходи до освіти (навчання) вищих навчальних закладах
4. Особистісно орієнтований підхід до освіти (навчання) у вищих навчальних закладах.
5. Компетентнісний підхід до освіти (навчання) у вищих навчальних закладах.
6. Комунікативний підхід до освіти (навчання) у вищих навчальних закладах.
7. Розвиток вищої освіти в Європі: історичний аспект.
8. Розвиток вищої освіти України: історичний аспект.
9. Сучасний стан розвитку вищої освіти в розвинених країнах світу.
10. Основні напрями реформування вищої освіти України у XXI столітті.
11. Процес входження української вищої школи в європейський освітній простір.
12. Роль Болонського процесу в розвитку вищої освіти Європи.
13. Роль психологічних та педагогічних знань в реформуванні вищої освіти України.
14. Проблеми мети та змісту освіти у вищій школі.
15. Виховна діяльність у вищому навчальному закладі.
16. Науково-дослідна робота студентів у вищому навчальному закладі.
17. Психологічна характеристика студентського віку.
18. Адаптація студента до навчання у вищій школі, її види та умови ефективності.
19. Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою
20. Професіоналізм та педагогічна майстерність викладача вищої школи.
21. Риторична культура викладача вищої школи.
22. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача і студентів.
23. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача і студентів.

24. Психолого-педагогічний аналіз конфліктів в педагогічній комунікації.
25. Психолого-педагогічний аналіз учіння у вищій школі.
26. Психологічні передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності
27. Актуальні проблеми методики викладання у вищій школі.
28. Методика і технологія навчання. Класифікація технологій навчання
29. Гуманістичний і технологічний підходи до навчання: взаємовиключення чи взаємодоповнення.
30. Поняття педагогічної інновації. Традиційне та інноваційне навчання.
31. Кредитно-модульна і модульно-рейтингова технології навчання.
32. Інформаційні навчальні технології.
33. Технологія дистанційного навчання.
34. Технологія проблемного навчання.
35. Активні та інтерактивні методи (технології) навчання: порівняльний аналіз.
36. Ігрові технології навчання.
37. Дискусія як метод (технологія) навчання.
38. Кейс-метод у вищій школі.
39. Навчальне портфоліо як метод (технологія) навчання
40. Розвиток пізнавальної сфери студентів на заняттях у вищій школі.
41. Особливості організації і проведення лекційного заняття у вищій школі.
42. Організація і методика проведення практичних занять у вищій школі.
43. Мета, форми та методи організації самостійної роботи студентів у вищій школі.
44. Науково-педагогічна спадщина А. Макаренка.
45. Науково-педагогічна спадщина В. Сухомлинського.

3 Вимоги до оформлення наукової статті (тез)

(Як приклад наводяться вимоги до написання наукової статті на науково-практичну конференцію викладачів та студентів ВНТУ).

1. Для підготовки статті необхідно використовувати шрифт Times New Roman розміром 11 pt. та одинарний міжрядковий інтервал.

2. Формат сторінок А4. Поля: 2 см зліва, 2 см справа, 2 см зверху і 3 см знизу.

Структура статті

1. У верхньому лівому кутку рукопису потрібно вказати індекс УДК (Times New Roman, 11 pt, ліворуч, відступ 0);

2. З наступного рядка ініціали та прізвища авторів (набирати напівжирними літерами, кожного автора з нового рядка, Times New Roman, 14 pt, справа);

3. Через пустий рядок – назва статті (напівжирними літерами, Times New Roman, 16 pt, по центру);

4. Через пустий рядок вказуються назва установи (установ), де працюють автори. (Times New Roman, 11 pt, по центру, при необхідності, для зв'язування авторів і установ використовувати верхні індекси, якщо ж автори з однієї установи, то прив'язки робити не потрібно);

5. Через пустий рядок – під назвою «Анотація» (напівжирним) з нового рядка (відступ першого рядка 0,5 см) подається анотація статті українською мовою (Times New Roman, 10 pt, курсив, по ширині сторінки);

6. З нового рядка після назви «Ключові слова:» (відступ першого рядка 0,5 см, напівжирним) в тому ж рядку наводиться перелік ключових слів українською мовою. (Times New Roman, 10 pt, по ширині сторінки);

7. Через пустий рядок – під назвою «Abstract» (напівжирним) з нового рядка (відступ першого рядка 0,5 см) подається анотація статті англійською мовою (Times New Roman, 10 pt, курсив, по ширині сторінки);

8. З нового рядка після назви «Keywords:» (відступ першого рядка 0,5 см, напівжирним) в тому ж рядку наводиться перелік ключових слів англійською мовою (Times New Roman, 10 pt, по ширині сторінки);

9. Далі через пустий рядок подається основний текст доповіді (Times New Roman, 11 pt, по ширині сторінки, з міжрядковим інтервалом «Одинарний», відступ першого рядка 0,5 см);

10. За наявності підзаголовків використовується Times New Roman, 11 pt, по центру, напівжирним, без абзацу;

11. Далі під назвою «СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ» (Times New Roman, 11 pt, великими літерами, по центру), наводиться перелік літературних джерел оформлений, згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1. 2006, у вигляді нумерованого загального списку (Times New Roman, 9 pt, по ширині сторінки, з міжрядковим інтервалом «Одинарний»), який складається за чергою посилань у тексті (не за абеткою). У тексті рукопису посилання на літературу беруться в квадратні дужки (наприклад, [1, 2]). Посилання на ще неопубліковані праці не допускаються;

12. Далі наводяться відомості про авторів доповіді (українською мовою): прізвище, ім'я, по батькові (без скорочень, напівжирним, курсивом), науковий ступінь, вчене звання, посада, повна назва установ, місто, електронна адреса автора відповідального за доповідь (Times New Roman, 10 pt, зліва, відступ першого рядка 0,5 см). Студенти вказують групу та назву факультету;

13. Якщо науковий керівник не є автором статті, то в наступному рядку, починаючи зі слів «Науковий керівник:» подаються відомості про наукового керівника аналогічно пункту 12 (можна без електронної пошти);

14. Далі англійською мовою навести всі відомості пунктів 12 (для студентів лише назву факультету).

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено питання інтеграції України в європейський освітній простір. Розглянуто ключові проблеми процесу імплементації Болонських угод в ході реформи вищої освіти в Україні та визначено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: освіта, вища освіта України, європейський освітній простір, Болонський процес.

Abstract

The issue of integrating Ukraine into the European educational space. Considered the key problems of implementation of the Bologna agreement in the reform of higher education in Ukraine and ways of solving them.

Keywords: education, higher ukrainian school, european educational space, Bologna process.

Вступ

Головним стратегічним завданням розвитку вищої освіти України на сучасному етапі є інтеграція вищої освіти України до європейської освітньої системи в умовах приєднання до Болонського процесу, запобігаючи можливим складнощам і враховуючи перспективи цього прогресивного процесу, узгоджуючи та поєднуючи національні компоненти вищої освіти з вимогами Болонської декларації задля створення єдиної зони європейської вищої освіти.

Метою роботи є дослідження процесу інтеграції України в європейський освітній простір в контексті Болонського процесу.

Основна частина

Уже більше десяти років європейське освітнє співтовариство живе під знаком Болонського процесу. Його суть полягає у формуванні на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти, названої Зоною європейської вищої освіти, яка ґрунтується на спільності фундаментальних принципів функціонування. Із 1998 по 2003 рік у рамках Болонського процесу відбулося багато різнорівневих зустрічей, робочих нарад, конференцій тощо. Пропозиції, які розглянуто і які виконуються в рамках Болонського процесу, зводяться в основному до шести таких ключових позицій [1]...

Важливо зазначити, що євроінтеграційний процес України на всіх етапах не повинен нівелювати національні особливості освітніх систем різних країн Європи, які мають право і повинні поширювати власні культурні й науково-технічні здобутки в Європейському Союзі. Відтак, інтеграція української освіти до європейського освітнього простору має передбачати збереження національно-культурної самобутності української нації, її співжиття з іншими народами й національностями, діалог культур та їх взаємозбагачення. Збереження історично зумовленої самобутності української нації, її нерозчинення у світі глобальної культури й півіснування з різними культурами – одне з найважливіших завдань сучасної освітньої політики України.

Висновки

Прагнення до європейської інтеграції суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності Української держави, включаючи і вищу освіту. Україна чітко окреслила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, активно здійснює модернізацію освітньої системи у контексті вимог Болонських угод.

Аналіз проблеми входження України в європейський освітній простір засвідчує складність та протирічливість цього процесу. Стояти осторонь цього процесу Україна не може, тому необхідно прогнозувати процес трансформації національної системи освіти, оптимально поєднуючи накопичений зарубіжний та вітчизняний досвід. Цей процес має будуватися на наступних засадах:

1. Побудова оновленої системи освіти – повинна стати національною ідеєю, зміст якої полягає у збереженні і примноженні давніх освітніх традицій українців.

2. Оновлена система вищої освіти покликана виховувати громадянина держави Україна, всебічно розвинену особистість, сутністю якої є духовність, соціальна та професійна компетентність.

3. Розвиток національної системи вищої освіти має підпорядковуватись законам ринкової економіки, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас важливо враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та моральності.

4. Розвиток вищої освіти України слід розглядати у контексті тенденцій розвитку і досвіду світових освітніх систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабак В. Для нас Болонський процес – явище звичне, кредитно-модульна система – не новина / Бабак В. // Вища школа. – 2006. – № 1. – С. 3 – 19.

2. Волков В. Реформування вищої освіти: перші кроки до Європи / Волков В. // Юридичний Вісник України. – 2006. – № 31. – С. 8.

3. Голубенко О. До проблеми оновлення стандартів вищої освіти в контексті болонських реформ / Голубенко О. // Вища школа. – 2006. – № 5–6. – С. 10 – 18.

4. Загородній А. Європейська система забезпечення якості вищої освіти / Загородній А. // Вища школа. – 2006. – № 4. – С. 15 – 22.

5. Кудін А. Реалізація в Україні принципів і завдань Болонського процесу : забезпечення мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування / Кудін А. // Вища школа. – 2006. – № 1. – С. 27 – 34.

6. Мельниченко Т. Сучасний стан і перспективи розвитку освітнього комплексу України в контексті Болонського процесу / Мельниченко Т. // Український географічний журнал. – 2006. – № 1. – С. 54 – 58.

Орловська Марина Вікторівна – студентка групи УБ-16м, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, кафедра менеджменту та безпеки інформаційних систем, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

Науковий керівник: **Поліщук Микола Максимович** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Maryna V. Orlovskaya – student of group UB-15m, Department of Management and Information Systems Protection, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

Supervisor: **Polishchuk Nicholas Maximovich** – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

7 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПРОЕКТУ

1 Мета навчально-методичного проекту

- Уміння працювати з науковою та навчально-методичною літературою.
- Уміння писати та оформлювати текст рукопису (реферату) для виступу на практичному занятті відповідно до визначених вимог.
- Уміння розробляти проект презентації для виступу на практичному занятті.
- Уміння методично грамотно побудувати свій виступ на практичному занятті.

2 Перелік тем до навчально-методичного проекту

1. Витоки та основні етапи розвитку вищої освіти України.
2. Розвиток вищої освіти в розвинених країнах світу
3. Криза вищої освіти. Основні напрямки реформування вищої освіти України у XXI столітті.
4. Процес входження української вищої школи в європейський освітній простір. Болонський процес.
5. Педагогічний процес у вищій школі.
6. Взаємозв'язок виховання, навчання та розвитку.
7. Виховна діяльність у вищому навчальному закладі
8. Роль куратора студентської групи в організації навчально-виховного процесу.
9. Науково-дослідна робота студентів
10. Су'єкти навчально-виховного процесу. Загальна психологічна характеристика студентського віку.
11. Адаптація студента до навчання у вищій школі, її види та умови ефективності.
12. Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою.
13. Професіоналізм та педагогічна майстерність викладача вищої школи.
14. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача і студентів.
15. Діалогічне спілкування як умова ефективної педагогічної взаємодії викладача і студентів.
16. Психолого-педагогічний аналіз конфліктів в педагогічній комунікації.
17. Закони, закономірності та принципи навчання.
18. Структура та особливості навчального процесу у вищій школі.
19. Психолого-педагогічний аналіз учіння.
20. Методи навчання (викладання) у вищій школі.

21. Традиційні та інноваційні методи викладання в системі української освіти: перспективи, результативність, недоліки.

22. Методика і технологія навчання. Класифікація педагогічних технологій навчання

23. Активні та інтерактивні методи (технології) навчання.

24. Ігрові технології навчальної роботи в навчально-виховному процесі вищої школи.

25. Кредитно-модульна і модульно-рейтингова технології навчання.

26. Інформаційні навчальні технології.

27. Технологія дистанційного навчання.

28. Проблемне навчання.

29. Особливості підготовки та проведення викладачем лекційного заняття.

30. Організація і методика проведення викладачем практичних занять у вищій школі.

31. Форми і методи організації самостійної роботи студентів.

3 Рекомендації щодо написання навчально-методичних проектів

Реалізація проекту передбачає:

1. Визначення теми й мети проекту.

2. Збір інформації, самостійна робота щодо вирішення дослідницьких, творчих завдань.

3. Підготовка реферату проекту.

4. Підготовка електронної презентації.

5. Захист проекту.

6. Колективне обговорення проекту.

7. Оголошення оцінки результатів і процесу дослідження.

Основні вимоги до оформлення проекту.

1. Проект виконується державною мовою, подається в друкованому варіанті. Обсяг – близько 15–20 сторінок тексту, формат аркушів А4, шрифт 14 пт, інтервали між рядками 1,5.

2. Титульний аркуш: відомості про навчальний заклад, тип проекту, відомості про виконавця або групу виконавців роботи (прізвище, ім'я, по батькові, група), дисципліна, з якої виконується проект, керівник проекту, рік написання роботи.

3. Зміст проекту визначає структуру роботи з назвою всіх розділів, висновків, використаних джерел, назви додатків, номери сторінок.

4. У кінці роботи подається бібліографічний список – «Література». У бібліографічному списку джерела вказуються в алфавітному порядку і нумеруються. Бібліографічні описи джерел мають обов'язково містити прізвище та ініціали авторів, назви їхніх праць, місто та рік видання, видавництво, кількість сторінок видання.

8 ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Чому ключовим поняттям визначення мети освіти є поняття «взаємодія»?
2. Проаналізуйте духовність як критерій ефективності соціальної і професійної компетентності та критерій ефективності взаємодії людини у світі в цілому.
3. Проаналізуйте соціальну компетентність як критерій ефективності взаємодії людини у світі.
4. Визначте ключові поняття (характеристики) класичної (традиційної) філософської парадигми освіти.
5. Визначте ключові поняття (характеристики) некласичної філософської парадигми освіти.
6. Визначте ключові поняття постнекласичної (сучасної) філософської парадигми освіти.
7. Проаналізуйте систему комунікації (взаємодії) людини у світі на основі формули комунікації «Я – Інший».
8. Як ви розумієте поняття «підхід» в освіті?
9. Дайте загальну характеристику особистісно орієнтованого підходу в освіті.
10. Дайте загальну характеристику компетентнісного підходу в освіті.
11. Яку роль в системі освіти має відігравати комунікативний підхід?
12. Яку роль в системі підходів в освіті та освіті в цілому відіграє системний підхід?
13. Визначте та проаналізуйте основні причини кризи освіти (вищої освіти) на сучасному етапі розвитку людства.
14. Визначте та проаналізуйте основні причини кризи освіти (вищої освіти) в Україні та шляхи її подолання.
15. В чому полягає головна мета Болонського процесу?
16. Які завдання вирішуються в ході реалізації мети Болонського процесу?
17. Які перешкоди стоять на шляху реалізації Україною ідей Болонського процесу та інтеграції України в європейський простір освіти?
18. Визначте та проаналізуйте предмет педагогіки вищої школи, психології вищої школи, методики викладання у вищій школі.
19. Чому освіту потрібно розглядати як систему?
20. Проаналізуйте навчання та виховання як елементи системи освіти.
21. На прикладі визначеної мети освіти розкрийте логіку та зміст формування змісту освіти (вищої освіти).
22. Проаналізуйте суть та зміст сукупності (типологій) компетентностей закладених в кожен рівень Національної рамки кваліфікацій.
23. Що є основою розробки освітньо-професійної програми?

24. Які рівні та ступені вищої освіти встановлені Законом України «Про вищу освіту» (2014)?

25. Чому освіта за своєю суттю є процесом?

26. Проаналізуйте систему «студент – викладач» як основу педагогічного процесу у вищій школі.

27. Аргументуйте, чому педагогічна взаємодія (комунікація) є основою педагогічного процесу.

28. Визначте та проаналізуйте зміст структурних компонентів освіти як елементів педагогічної системи.

29. Аргументуйте, чому науково-дослідна робота студентів є важливим елементом системи освіти вищої школи?

30. Чому студент є головним елементом комунікативної педагогічної системи «студент – викладач» та освітнього (педагогічного) процесу в цілому?

31. Охарактеризуйте явище та процес самовизначення особистості студента як основне новоутворення студентського віку.

32. Яку роль поняття «зрілість» відіграє в характеристиці людини «студентського віку».

33. В чому полягає «кризова насиченість» студентського віку?

34. Проаналізуйте явище кризи «особистісної ідентичності студента» та визначте способи її подолання.

35. Наведіть приклади кризових ситуацій студентського віку.

36. В чому, на вашу думку, полягає особливість студентів «покоління next»?

37. Охарактеризуйте явище професіоналізації особистості студента як основне новоутворення студентського віку.

38. Виділіть та охарактеризуйте рівні професійно-педагогічної спрямованості студентів.

39. Проаналізуйте педагогічну діяльність викладача як елемента системи «студент – викладач»

40. Проаналізуйте поняття професіоналізму викладача в контексті ключових чинників системи професіоналізму: професіоналізм діяльність викладача та особистісні аспекти педагогічного професіоналізму викладача.

41. Охарактеризуйте суть та напрямки професійно-педагогічної спрямованості викладача.

42. Якими, на вашу думку, педагогічними здібностями має володіти викладач вищої школи?

43. Що є основою формування іміджу та авторитету викладача?

44. В чому полягають основні проблеми означення поняття «комунікація» та «педагогічна комунікація»?

45. Аргументуйте, чому педагогічна комунікація (взаємодія) є основою педагогічного процесу?

46. Проаналізуйте суть та зміст педагогічної позиції викладача як організаційно-управлінською основи педагогічної комунікації.

47. Прокоментуйте означення педагогічного спілкування як основної форми педагогічної комунікації (взаємодії).
48. Наведіть приклади бар'єрів педагогічної комунікації які призводять до протиріч між викладачем та студентами.
49. Чому діалог (діалогічна комунікація) є ключовою умовою ефективності педагогічного процесу у вищій школі?
50. Визначте ключові компоненти комунікативної компетентності (культури) викладача.
51. Проаналізуйте причини та види педагогічних конфліктів.
52. В чому полягає діяльність викладача з профілактики та запобігання конфліктів?
53. Визначте та охарактеризуйте способи управління педагогічними конфліктами.
54. Визначте та охарактеризуйте механізми вирішення педагогічних конфліктів.
55. Яку роль відіграє дидактика в структурі педагогічної науки?
56. Аргументуйте, чому основою дидактичного (навчального) процесу є комунікативна система «студент – викладач».
57. Визначте та проаналізуйте структурні елементи дидактичної системи.
58. Яке місце займає дидактична система в навчальному процесі як комунікативній системі «студент – викладач»?
59. В чому полягає методологічна роль законів та закономірностей в навчальному процесі вищої школи?
60. Визначте та охарактеризуйте принципи навчання як методологічні засади навчального процесу.
61. Чому основою комунікативної системи навчального процесу «студент – викладач» є система «учіння – викладання»?
62. Як ви розумієте поняття суб'єктності особистості?
63. Охарактеризуйте поняття суб'єктності як мети та умови ефективності освітнього (навчального) процесу.
64. Охарактеризуйте поняття суб'єктності як сукупності розвитку відповідних установок (властивостей) особистості.
65. Яка роль самостійності в процесі розвитку та самореалізації особистості?
66. Яка роль самостійності студента в ефективності освітнього процесу та учіння у вищій школі зокрема?
67. Яка роль активності та творчості в процесі розвитку особистості?
68. Яка роль мотивації в процесі самореалізації особистості та професійно-навчальній самореалізації студента зокрема?
69. Яку роль відіграє інноваційність (інноваційна культура) у розвитку студента як особистості та ефективності його професійно-навчальної діяльності?

70. Визначте та проаналізуйте ключові передумови та засади успішності навчально-професійної студента.

71. Чому адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі є однією з важливих передумов успішності студента?

72. В чому полягають основні проблеми методики викладання на сучасному етапі розвитку освіти?

73. Чому знання, уміння та навички визначають як зміст навчального процесу?

74. Як співвідносяться між собою поняття «вміння» та «навички»?

75. Як співвідносяться між собою поняття «знання» та «вміння»?

76. Визначте та проаналізуйте роль методів навчання як ключового процесуального та діяльнісного компонента навчальної системи «викладач – дидактична система – студент».

77. Яку роль в розгортанні навчальної (дидактичної) системи відіграють засоби навчання?

78. Як співвідносяться поняття «методика навчання» та «технологія навчання»?

79. В чому полягає необхідність впровадження в навчальний процес інноваційних технологій навчання?

80. Визначте ключові відмінності традиційного та інноваційного навчання.

81. Визначте та проаналізуйте ключові засади кредитно-модульної і модульно-рейтингової технології навчання.

82. Визначте та проаналізуйте ключові засади інформаційних технологій навчання.

83. Визначте та проаналізуйте ключові засади дистанційних технологій навчання.

84. Визначте та проаналізуйте ключові засади проблемних технологій навчання.

85. Розкрийте інноваційну роль активних та інтерактивних методів (технологій) навчання.

86. Наведіть приклади та дайте коротку характеристику відомих інтерактивних методів (технологій) навчання.

87. Розкрийте інноваційну роль ігрових технологій навчання.

88. В чому відмінність дидактичної, ділової та рольової ігор?

89. Визначте основні аспекти підготовки та проведення викладачем лекцій.

90. Визначте основні аспекти підготовки викладачем практичного (семінарського) заняття.

9 ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У перекладі з грецької термін «педагогіка» означає (1б):
  - а) повторення;
  - б) навчання;
  - в) управління;
  - г) дітоводіння.
2. Предметом педагогіки є (1б):
  - а) навчання людини;
  - б) виховання людини;
  - в) навчання та виховання людини;
  - г) учіння людини.
3. У перекладі з грецької термін «психологія» означає (1б):
  - а) вчення про душу;
  - б) вчення про свідомість;
  - в) вчення про поведінку;
  - г) вчення про несвідоме.
4. Предметом психології є (1б):
  - а) поведінка;
  - б) характер;
  - в) характер і темперамент людини;
  - г) психіка.
5. Галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета в системі вищої освіти (1б):
  - а) дидактика;
  - б) методика викладання;
  - в) педагогіка вищої освіти;
  - г) дидактика вищої освіти.
6. Дидактика – галузь педагогіки, що вивчає і розробляє цілі, зміст, методи, організацію (1б):
  - а) виховання;
  - б) освіти;
  - в) навчання та виховання;
  - г) навчання.
7. Стандарти освіти розробляються відповідно до (1б):
  - а) освітньої рамки кваліфікацій;
  - б) національної рамки кваліфікацій;
  - в) дидактичної рамки кваліфікацій;
  - г) державної рамки кваліфікацій.
8. Національна рамка кваліфікацій визначає (1б):
  - а) 8 рівнів кваліфікації;
  - б) 11 рівнів кваліфікації;
  - в) 15 рівнів кваліфікації;
  - г) 10 рівнів кваліфікації.

9. Система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність (1б):

- а) педагогічні закони;
- б) дидактичні правила;
- в) дидактичні принципи;
- г) дидактичні рішення.

10. Сукупність способів (методів, прийомів, операцій) педагогічної взаємодії, послідовна реалізація яких створює умови для розвитку учасників педагогічного процесу і передбачає певний його результат (1б):

- а) дидактика;
- б) метод виховання;
- в) педагогічна технологія;
- г) метод навчання.

11. Сукупність способів цілеспрямованої посиленої міжсуб'єктної взаємодії викладача та студентів, послідовна реалізація яких створює оптимальні умови для їхнього розвитку:

- а) активні методи (технології) навчання;
- б) дидактичні принципи;
- в) інтерактивні методи (технології) навчання;
- г) дидактика.

12. Засіб моделювання різноманітних умов професійної діяльності методом пошуку нових способів її виконання (1б):

- а) дидактична гра;
- б) навчальний процес;
- в) дидактичний принцип;
- г) ділова гра.

13. В. Франкл в своїй праці «Людина в пошуках смислу» зазначає, що «свобода – це ще не все, свобода – це тільки половина правди. Ось чому я пропоную, щоб статую Свободи на східному березі доповнили статуєю _____ на західному».

14. Однією із перспективних технологій навчального процесу у вищих навчальних закладах є впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу, яка базується на запровадженні в Україні, як ключового елементу Болонського процесу _____ (англ. аббревіатура ECTS):

15. Метою освіти є розвиток особистості, суттю якої є духовність та _____ як основи (умови, критерії) ефективної взаємодії у світі.

16. Метою вищої освіти є розвиток особистості, суттю якої є духовність, _____ як основи (умови, критерії) ефективної взаємодії у світі.

17. Педагогіка – система знань про закономірності, форми, методи _____.

18. Навчальний процес у вищій школі – це система організації навчально-виховної діяльності, в основу якої покладено органічну єдність і взаємозв'язок _____, спрямованих на досягнення цілей навчання, розвитку особистості студента, його підготовки до професійної діяльності.

19. До основних новоутворень студентського віку психологи відносять (формування свідомості, самовизначення, моральний розвиток, професіоналізація особистості, емоційний розвиток):

20. _____ – процес діяльності того, хто навчається (як під керівництвом, так і в ході самоосвіти), спрямований на засвоєння змісту освіти й досвіду навчально-пізнавальної діяльності:

21. Дослідження підтверджують («Піраміда методів навчання»), що за допомогою відповідних методів навчання ми можемо досягти таких результатів засвоєння матеріалу:

- слухання лекції – ____%;
- читання навчальних текстів – ____%;
- дискусійні групи – ____%;
- практика через дію – ____%;
- навчання інших чи негайне застосування матеріалу – ____%.

22. _____ – сукупність індивідуально-психологічних та етичних якостей особистості, які актуалізують внутрішню потребу особистості в _____ діяльності, сприйнятливість особистості до нових ідей, її готовність і здатність підтримувати й реалізовувати інновації у всіх сферах життя.

23. _____ – це сукупність послідовних дій, спрямованих на оновлення освіти, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання, адаптації навчально-виховного процесу до нових суспільно-історичних умов.

24. _____ – групова вправа з вироблення послідовності рішень в штучно створених умовах, що імітують реальну ділову (виробничу обстановку).

25. Відомий стародавньогрецький філософ Платон заявляв «Нікого нічого не можна навчити – _____».

26. _____ – цілеспрямована організація навчально-ігрової взаємодії викладача і студентів у процесі моделювання ними цілісної структури професійної діяльності майбутнього фахівця.

27. _____ – діяльність викладача у процесі навчання, спрямована на організацію навчальної діяльності студентів, планомірну, систематичну передачу змісту освіти й формування необхідних якостей особистості.

28. _____ – сукупність причин психологічного характеру, які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їх початок, спрямованість і активність; процес спонукання себе та інших до певної діяльності, спрямованої на досягнення особистих цілей або ж цілей організації.

29. _____ – спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених вищою школою цілей.

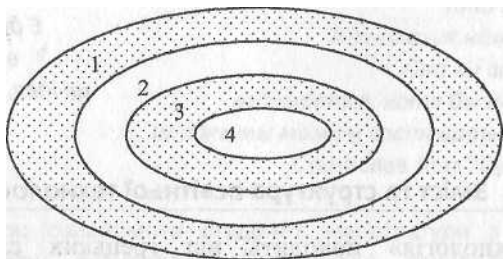
30. _____ – метод ситуативного навчання на конкретних прикладах.

31. Відомий стародавньогрецький філософ Платон заявляв «Нікого нічого не можна навчити – _____».

32. Рівень продуктивності діяльності викладача значною мірою залежить від його професійно-педагогічної спрямованості, яка має такі різновиди:

- _____;
- _____;
- _____.

33. Взаємозв'язок технологій в освіті:

1. _____;
2. _____;
3. _____;
4. _____.

34. Організаційно-управлінською основою педагогічної взаємодії є педагогічна позиція викладача (3б):

- перша позиція – _____;
- друга позиція – _____;
- третя позиція – _____.

35. Кожен рівень Національної рамки кваліфікацій визначається певною сукупністю компетентностей особи, які є типовими для кваліфікацій відповідного рівня і які поєднанні у 4 відповідні блоки (3б):

10 СПИСОК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біляковська О. О. Дидактика вищої школи [Текст] : навч. посіб. / Біляковська О. О., Мищишин І. Я., Цюра С. Б. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – 360 с.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача : навч. посіб. / Бутенко Н. Ю. – К. : КНЕУ, 2005. – 336 с.
3. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник / Бутенко Н. Ю. – 2-е вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 384 с.
4. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі : метод. посібник / Буяльська Т. Б., Прищак М. Д., Мацко Л. А. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 154 с.
5. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / Вітвицька С. С. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
6. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. / Волкова Н. П. – К. : Вид. центр «Академія», 2006. – 256 с.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник / Дичківська І. М. – [3-е вид., доповн.]. – К. : Академвидав, 2015. – 304 с.
8. Дроздова І. П. Методика викладання, педагогіка та психологія вищої освіти / Дроздова І. П. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 142 с.
9. Д'яченко Н. О. Педагогічні задачі в професійній підготовці майбутніх викладачів : навч. посіб. / Д'яченко Н. О. – К. : Видавництво Ліра-К, 2015. – 84 с.
10. Зайченко І. В. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. – К. : Ліра-К, 2016. – 484 с.
11. Зайченко І. В. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. – К. : Ліра-К, 2016. – 484 с.
12. Зайченко І. В. Педагогіка : підручник / Зайченко І. В. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Ліра-К, 2016. – 608 с.
13. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі : навч. посіб. / Зайченко І. В. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Ліра-К, 2017. – 456 с.
14. Зайченко І. В. Педагогіка і методика професійного навчання : навч. посіб. / Зайченко І. В. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Ліра-К, 2016. – 518 с.
15. Закон України «Про Вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
16. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
17. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : підручник / Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Мирошник О. Г. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.

18. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник / Каплінський В. В. – Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. – 224 с.
19. Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения : учеб.-метод. пособие / Кашлев С. С. – Минск : ТетраСистемс, 2011. – 224 с.
20. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / Кузьмінський А. І. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
21. Малофіїк Ф. В. Дидактика новітньої школи : навч. посібник / Малофіїк Ф. В. – К. : Вид. дім «Слово», 2015. – 632 с.
22. Мацко Л. А. Основи психології та педагогіки : навч. посібник / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 158 с.
23. Мацко Л. А. Основи психології та педагогіки. Психологія : лабораторний практикум / Мацко Л. А., Прищак М. Д., Первушина Т. В. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 139 с.
24. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посібник / Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. – К. : НПУ, 2003. – 267 с.
25. Найдъонов І. М. Викладання фінансово-економічних дисциплін : методика, технологія, управління / Найдъонов І. М. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 432 с.
26. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / Ортинський В. Л. – Центр учбової літератури. 2017. – 472 с.
27. Падажа О. С. Сучасні педагогічні технології : навч. посібник / О. С. Падажа, О. Т. Шпак. – К. : Освіта, 2000. – 368 с.
28. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / Ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Знання, 2005. – 399 с.
29. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – [5-е вид., стер.]. – К. : Каравела, 2017. – 360 с.
30. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: практикум : навч. посібник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 336 с.
31. Прищак М. Д. Ділове спілкування : навч. посібник / Прищак М. Д., Залюбівська О. Б., Слободянюк О. М. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 128 с.
32. Прищак М. Д. До питання комунікативного підходу в освіті / М. Д. Прищак // Вісник «ВПІ». – 2013. – № 1. – С. 133–136.
33. Прищак М. Д. Комунікація, спілкування, комунікативність : категоріальний аналіз / М. Д. Прищак // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2010. – № 2. – С. 5–8.
34. Прищак М. Д. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі : курс лекцій / М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – 150 с.
35. Прищак М. Д. Психологія. Ч. I : навч. посібник / М. Д. Прищак, Л. А. Мацко. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 141 с.
36. Прищак М. Д. Психологія. Ч. II : навч. посібник / М. Д. Прищак, Л. А. Мацко. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 103 с.
37. Прищак М. Д. Теоретико-методологічні основи педагогічної комунікації / Прищак М. Д. // Вісник «ВПІ». – 2010. – № 6. – С. 114–118.

38. Прищак М. Д. Трансформація освіти України: пошук парадигми / М. Д. Прищак // Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Вип. 35 Серія: Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2011. – С. 30–33.

39. Стрельніков В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі : навч. посібник / Ю. В. Стрельніков, І. Г. Брітченко. – Полтава : ПУЕТ, 2015. – 309 с.

40. Теслюк В.М. Основи педагогічної майстерності викладача вищої школи : підручник / Теслюк В. М. – К.: Ліра-К, 2015. – 340 с.

41. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / Туркот Т. І. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.

42. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посібник / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – К. : Академвидав, 2012. – 224 с.

43. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи : підручник / Чернілевський Д. В. – Вінниця : СКП, Глобус-Прес, 2010. – 408 с.

44. Чернілевський Д. В. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібник / Д. В. Чернілевський, М. І. Томчук. – Вінниця : Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна», 2006. – 402 с.

Інформаційні ресурси

1. Мацко Л. А. Основи психології та педагогіки : електронний навчальний посібник / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак. – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 39031 від 07.07.2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://posibnyky.vntu.edu.ua/>.

2. Мацко Л. А. Основи психології та педагогіки. Психологія : електронний лабораторний практикум / Мацко Л. А., Прищак М. Д., Первушина Т. В. – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 41884 від 20.01.2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://posibnyky.vntu.edu.ua/>.

3. Прищак М. Д. Психологія. Ч. I. : навч. посібник / Прищак М. Д., Мацко Л. А. – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 50376 від 22.07.2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://posibnyky.vntu.edu.ua/>.

4. Прищак М. Д. Психологія. Ч. II. : навч. посібник / Прищак М. Д., Мацко Л. А. – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 50377 від 22.07.2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://posibnyky.vntu.edu.ua/>.

5. Прищак М. Д. Ділове спілкування : навч. посібник / Прищак М. Д., Залюбівська О. Б., Слободянюк О. М. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/>.